

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมา แนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครอง มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมคืออะไร วัฒนธรรมเกิดขึ้นได้อย่างไร วัฒนธรรมมีลักษณะอย่างไร ประเภทของวัฒนธรรมมีอะไรบ้าง คำถามเหล่านี้เป็นคำถามซึ่งพบได้บ่อย นักมานุษยวิทยาที่ศึกษาเรื่องวัฒนธรรมโดยตรงก็ยังคงมีการคำถามเกี่ยวกับแนวคิดวัฒนธรรม การอธิบายบริบททางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความชัดเจนว่าวัฒนธรรมคืออะไร ในบทนี้จึงมีความมุ่งหมายที่จะอธิบาย เพื่อให้เกิดความเข้าใจความหมายของวัฒนธรรม การเกิดขึ้นของวัฒนธรรม และประเภทของวัฒนธรรม

2.1 ความหมายและความเป็นมาเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคม มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน จะประพฤติปฏิบัติอย่างไรใด มักจะปฏิบัติตามสิ่งที่คนหมู่มากปฏิบัติอยู่ เพราะมีความเชื่อว่าสิ่งที่ตนปฏิบัติอยู่นั้น เป็นสิ่งที่ถูกต้อง และดีงามหากคนวันไม่ปฏิบัติตามจะถือว่าเป็นสิ่งที่ผิด เมื่อการปฏิบัติของมนุษย์ในสังคมเหล่านี้ มีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ตัว จึงมีการเกิดเป็นแบบแผนที่ปฏิบัติกันมา (Pattern) จนเป็นรูปแบบซึ่งแสดงอัตลักษณ์ของชุมชน และมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้เกิดเป็น “วัฒนธรรม”

2.1.1 ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” (Culture)

วัฒนธรรม เป็นผลที่แปลมาจากคำว่า culture ในภาษาอังกฤษซึ่งมีรากศัพท์ มาจากภาษาละติน คำว่า “cultura” ที่หมายถึงการเพาะปลูกหรือการปลูกฝัง โดยในทางสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของ “culture” ไว้กว้างๆ ว่าเป็น “social heritage” หรือมรดกทางสังคม กล่าวคือ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เรียนรู้ถ่ายทอดกันมาทางสังคม เป็นสิ่งที่บุคคลได้รับมาในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมจึงแตกต่างจากมรดกทางพืชพันธุ์หรือ Germinal Heritage ซึ่งถ่ายทอดทางสายโลหิต¹

¹ สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2500). *วัฒนธรรมวิทยา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา. หน้า 118.

นอกจากนี้ยังมีนักมนุษยวิทยาได้ให้ความหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้ โดย งามพิศ สัตย์สงวน ได้กล่าวถึงนักมานุษยวิทยาหลายท่านที่ให้ความหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้

คล็คคองซัน และเคลลี นิยามวัฒนธรรมว่า คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ อาจเป็นสิ่งที่มีความหมายหรือไม่มีเหตุผลในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติหรือพฤติกรรมของมนุษย์

ไวท์ (White) นิยามวัฒนธรรมว่า คือ การจัดระเบียบของปรากฏการณ์ต่างๆ กล่าวคือเป็นการจัดระเบียบของการกระทำต่างๆ หรือแบบแผนพฤติกรรมต่างๆ การจัดระเบียบความคิดต่างๆ เช่น ทักษะคิด การจัดระเบียบดังกล่าวขึ้นอยู่กับการใช้สัญลักษณ์ วัฒนธรรมเริ่มมีขึ้นเมื่อมนุษย์กลายเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่มีการแสดงออกโดยใช้สัญลักษณ์ เพราะสัญลักษณ์สำคัญอันนี้ทำให้วัฒนธรรมถ่ายทอดจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่งได้

โครเบอร์ (Crober) “วัฒนธรรมประกอบไปด้วยแบบแผนพฤติกรรมที่ได้มาโดยการเรียนรู้ และถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง โดยใช้ระบบสัญลักษณ์นั้น เป็นผลสำเร็จที่แตกต่างกันไปในกลุ่มชนต่างๆ วัฒนธรรมยังรวมถึงเครื่องมือเครื่องใช้ที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ส่วนประกอบสำคัญของวัฒนธรรมยังประกอบไปด้วย ความคิดตามประเพณี และค่านิยมที่ติดตามมาในระบบวัฒนธรรมนั้น อาจพิจารณาในแง่หนึ่งว่าเป็นผลผลิตของการกระทำ และในอีกแง่หนึ่งมันเป็นเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดการกระทำต่อไป”

บิเดนี (Bidney) นิยามวัฒนธรรมว่า เป็นเรื่องที่มีมนุษย์ได้มาโดยการเรียนรู้ หรือเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการอบรมสั่งสอน รวมทั้งความคิดของปัจเจกชนต่างๆ ภายในสังคมนั้นและความเฉลียวฉลาด ศิลปะ ความคิดทางสังคมและสถาบันที่สมาชิกมักรับร่วมกัน และที่สมาชิกพยายามปฏิบัติตาม

ในการอธิบายความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” ในสมัยของรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม พระมหาหรรษา วัดมเหยงคณ์ ได้แปล คำว่า “cultural” ว่า “ภูมิธรรม” อย่างไรก็ตาม กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงเห็นคำว่า “cultural” ควรเรียกว่า “วัฒนธรรม” เนื่องจากเป็นการรวมคำสองคำเข้าด้วยกัน คือ คำว่า “วัฒนธรรม” ที่หมายถึงความเจริญงอกงาม และ “ธรรม” ที่หมายถึง กฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติ เพื่อใช้แทนคำว่า “ภูมิธรรม” ทั้งนี้ เพื่อสื่อให้เห็นถึงแบบแผน ข้อปฏิบัติของคนในสังคมที่มีความเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง และพัฒนาอย่างต่อเนื่องซึ่งสร้างความงอกงามให้เกิดขึ้นแก่คนในสังคม อย่างไรก็ตาม การอธิบายความหมายทางวัฒนธรรมของนักมานุษยวิทยาและนักวิชาการด้านวัฒนธรรมนั้น ยังมีการนำเสนอที่แตกต่างกันไป เช่น ศาสตราจารย์ชาร์ล เอฟ คายส์

² งามพิศ สัตย์สงวน. (2543). *หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: บริษัทรามการพิมพ์ จำกัด. หน้า 20-22.

ได้อธิบายความหมายของคำว่า วัฒนธรรม โดยพิจารณาและสรุปจากความเห็นของนักวิชาการโดยแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมคือรูปแบบของปรากฏการณ์และเหตุการณ์ที่ได้สังเกตเห็น
2. วัฒนธรรมในฐานะบุคลิกภาพ
3. วัฒนธรรมคือการรับรู้
4. วัฒนธรรมคือโครงสร้างพื้นฐานของจิตใญ่มนุษย์
5. วัฒนธรรมคือความหมาย (อันเป็นที่รู้กันทั่วไปหรือเป็นสาธารณะ)

เมื่อพิจารณาถึงความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” ดังนั้น สามารถแบ่งลักษณะวัฒนธรรมได้ดังนี้³

(1) เป็นสิ่งบ่งชี้ความต้องการของคนในสังคม ที่นำมาซึ่งวิถีชีวิตหรือแนวทางการดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้น ในสังคมไทยสมัยก่อนนิยมให้บุตรหลานรับราชการ เพราะเป็นอาชีพที่มีเกียรติและเป็นที่ยกย่องของบุคคลทั่วไป จนมีสุภาษิตที่ว่า “สิบพ่อค้าไม่เท่าหนึ่งพระยาเลี้ยง” ด้วยเหตุนี้คนที่มีฐานะทางการเงินจึงมัก ส่งบุตรหลานให้เรียนหนังสือและเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ก็มักจะเข้ารับราชการเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแตกต่างจากปัจจุบันที่คนส่วนใหญ่ต้องการอาชีพที่สามารถหาเงินได้จำนวนมาก จึงมุ่งเน้นไปทำงานบริษัทเอกชนมากกว่างานราชการ จึงเห็นได้ว่าความต้องการที่แตกต่างไปตามยุคสมัยเป็นเหตุให้วัฒนธรรมในการเลือกอาชีพแตกต่างไปจากเดิม นอกจากนี้ ในเรื่องวัฒนธรรมการกินก็เช่นกัน คนไทยสมัยก่อนมักอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ มีแม่บ้านรับผิดชอบดูแลทำอาหารให้และกลับมารับประทานอาหารเย็นร่วมกันแต่ในปัจจุบันขนาดของครอบครัวที่เล็กลงมีลักษณะความเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น สมาชิกในครอบครัวต้องออกไปทำงาน ด้วยความเร่งรีบและการทำงานที่ต้องแข่งขันความต้องการที่จะกลับมารับประทานอาหารร่วมกันจึงมีน้อยลงต่างคนต่างซื้ออาหารนอกบ้านรับประทาน และไม่นิยมทำอาหารเพื่อรับประทานร่วมกันในบ้านดังเช่นแต่ก่อน ด้วยเหตุนี้ วัฒนธรรมการกินของคนไทยจึงเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตาม ความต้องการของคนในสังคมอาจจะแตกต่างกันไป ซึ่งจะนำมาสู่วัฒนธรรมที่แตกต่างและหลากหลายของแต่ละสังคม

(2) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างหรือคิดค้นขึ้นเองจากการเรียนรู้และถ่ายทอด วัฒนธรรมมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการได้รับรู้หรือเรียนรู้จากสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัวในสังคมของตนเองหรือสังคมอื่น หรือได้รับการถ่ายทอดจากคนในสังคมโดยนำมาสร้างหรือคิดค้นขึ้นแล้วนำมาประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นเอกลักษณ์ในสังคมของตนการเรียนรู้หรือการเรียนรู้เพื่อให้

³ มูลนิธิสถาบันวิจัยกฎหมาย. (2552). *โครงการศึกษาวิจัยและจัดทำกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม. หน้า 42.

ได้มาซึ่งวัฒนธรรมนี้อาจเกิดขึ้นจากการได้รับการสั่งสอนโดยตรงจากผู้หลักผู้ใหญ่ หรือจากการได้เห็นตัวอย่างของคนในสังคม ตลอดจนการรับรู้เรียนรู้จากภาษาหรือสัญลักษณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม เป็นต้น

(3) เป็นสิ่งที่คนในสังคมประพฤติปฏิบัติร่วมกันหรือประพฤติปฏิบัติตามกันมา หากเป็นเรื่องที่คนใดคนหนึ่งเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติโดยไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมและมีได้มีใครประพฤติปฏิบัติตามด้วยแล้ว สิ่งนั้นก็มิใช่วัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรมต้องเป็นเรื่องที่คนในสังคมส่วนใหญ่ให้การยอมรับและประพฤติปฏิบัติตาม โดยเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม ควรค่าแก่การประพฤติปฏิบัติตาม และสามารถนำมาซึ่งเอกลักษณ์ของสังคม หรือความเจริญงอกงามของสังคมตนได้

(4) เป็นสิ่งที่สามารถปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา เนื่องจากวัฒนธรรมเกิดจากการสร้างหรือคิดค้นโดยมนุษย์จากการรับรู้เรียนรู้สิ่งต่างๆ ในสังคม ด้วยเหตุนี้ เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนแปลงไป มนุษย์ได้มีการรับรู้และเรียนรู้จากสิ่งใหม่ๆ จึงนำมาซึ่งการสร้างวัฒนธรรมใหม่ที่สามารถนำมาแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีกว่าวัฒนธรรมเดิม ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมิใช่กฎธรรมชาติที่จะต้องมีความแน่นอนตายตัวหรือต้องดำรงอยู่ตลอดไป

โดยสรุปแล้ววัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น อันเป็นแบบแผนรูปแบบหนึ่งในวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ เกิดจากการที่มนุษย์มีการแสดงออก มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว หรือกับคนในชุมชนของตน ปฏิบัติร่วมกันต่อๆ กันมา จนเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดอัตลักษณ์ของกลุ่มชน เป็นรากเหง้าของกลุ่มชน มีความหมายในการแสดงออก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเจริญงอกงามของกลุ่มชนนั้นๆ และเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย วัฒนธรรมจึงเป็นกลไกเชื่อมมนุษย์กับสภาพแวดล้อมรอบตัวและเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน เป็นการสนองความจำเป็นของมนุษย์ทางวัตถุและทางจิตใจ ได้แก่ เสื้อผ้า เครื่องมือ เครื่องประดับ ตำนาน วิทยาศาสตร์ พิธีกรรม ศาสนา ศิลปะ เป็นต้น

วัฒนธรรมนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทกว้างๆ ตามบริบททางสังคมดังนี้

(1) วัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นวัตถุ คือเป็นสิ่งที่มิรูปร่างจับต้องได้ อันได้แก่เครื่องมือ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ สิ่งก่อสร้าง สถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นต้น

(2) วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ คือสิ่งที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจของมนุษย์ มีลักษณะเป็นนามธรรมไม่สามารถมองเห็นได้เนื่องจากอยู่ในความคิดของมนุษย์ และรับรู้ได้จากการถ่ายทอดต่อกันเท่านั้น ซึ่งได้แก่ ความเชื่อ ศาสนา ภาษา ค่านิยม ทักษะ ความรู้ประเพณี ศิลธรรม เป็นต้น

เมื่อวัฒนธรรมเกิดจากทักษะ องค์ความรู้ที่อยู่ในตัวมนุษย์ที่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว จนกลายเป็นวิถีชีวิต แบบแผนในการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคม มีการปรับปรุง

เปลี่ยนแปลงจากวัฒนธรรมในอดีตให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและวิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกในสังคมในยุคสมัยของตน และถูกถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในสังคม ในรุ่นต่อๆ ไปจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เพื่อให้องค์ความรู้หรือทักษะเหล่านั้นยังมีชีวิต ไม่สูญหาย และถูกสืบทอดต่อกันมา ก็จะทำให้เกิดเป็นมรดกวัฒนธรรม

ประเภทของวัฒนธรรม

ความจำเป็นพื้นฐานทั้งสามด้าน ได้แก่ ระบบโครงสร้างทางสังคม ระบบเศรษฐกิจ และระบบความเชื่อ การเกิดขึ้นของวัฒนธรรมซึ่งทำให้มนุษย์ได้คิดและสร้างการติดต่อสื่อสารในการแสดงออกถึงความเป็นสัญลักษณ์ร่วมกันเพื่อใช้เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของตนที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” ซึ่งการแสดงออกทางวัฒนธรรมนั้นอาจหมายถึง กฎหมาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา และความเชื่อที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา หรือการแสดงออกซึ่งผลงานอย่างไรอย่างหนึ่งในรูปของผลงานทางศิลปะต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม การแสดง ดนตรี หรือกีฬา ก็ได้ อย่างไรก็ตาม ดังได้กล่าวมาแล้วว่าด้วยความแตกต่างของสภาพแวดล้อม พื้นที่ ภูมิอากาศจึงทำให้วัฒนธรรมอันเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของคนในสังคมมีความหลากหลาย แตกต่างกันไปด้วย

เมื่อพิจารณาถึงหลักการแบ่งประเภทวัฒนธรรมแล้วสรุปได้ว่า วัฒนธรรมแบ่งออก ได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การแบ่งประเภทของวัฒนธรรมตามลักษณะความสัมพันธ์ เช่น⁴

(ก) วัฒนธรรมราษฎร์และวัฒนธรรมหลวง

“วัฒนธรรมราษฎร์” อันเป็นวัฒนธรรมระดับล่างของบรรดากลุ่มชนที่ดำรงชีวิตอยู่ตามท้องถิ่นต่างๆ ในชนบท หรือไม่ก็เป็นวัฒนธรรมของกลุ่มอาชีพต่างๆ ในสังคมเมือง และ

“วัฒนธรรมหลวง” อันเป็นวัฒนธรรมระดับบนที่สร้างขึ้นโดยบรรดากลุ่มชนชั้นปกครองหรือรัฐ ที่มีความมุ่งหมายเพื่อบูรณาการบรรดาวัฒนธรรมราษฎร์ ตามท้องถิ่นตามกลุ่มอาชีพที่หลากหลายให้มีความเหมือนกัน สื่อสารกันรู้เรื่องและเกิดสำนึกว่าเป็นพวกเดียวกัน เช่น เป็นคนของเมือง ของชาติ หรือของประเทศขึ้น

(ข) วัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมรองหรือวัฒนธรรมย่อยซึ่งระดับของวัฒนธรรมแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้

1. วัฒนธรรมในความหมายระดับความกว้างที่สุด (generic) หมายถึง วิถีชีวิตที่ต้องเรียนรู้ของมนุษย์ทุกสังคมไม่ว่าในอดีตหรือปัจจุบัน เป็นวัฒนธรรมในความหมายทั่วไปคือความเป็นจริงในทุกสังคม

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

2. วัฒนธรรมเฉพาะ (specific) หมายถึง วิถีชีวิตของสังคมหนึ่งสังคมใดโดยเฉพาะ เช่น วัฒนธรรมของสังคมไทย สังคมจีน สังคมญี่ปุ่น หรือสังคมอเมริกัน

3. วัฒนธรรมย่อย (subspecific หรือ subculture) วัฒนธรรมในความหมายนี้ หมายถึง ความแตกต่างในวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่อยู่อาศัยในสังคมเดียวกัน เช่น ในสังคมไทยมีวัฒนธรรมย่อย ชิงชันชั้นสูง กลาง หรือต่ำ วัฒนธรรมย่อยของพวกชาวเขา ชาวเล ชาวจีน ชาวมอญ คนแก่ และเด็ก เป็นต้น

4. วัฒนธรรมเฉพาะที่มีลักษณะร่วมกัน (interspecific) บางส่วนของวัฒนธรรมอาจเป็น วัฒนธรรมที่เฉพาะ หมายถึง เป็นวัฒนธรรมที่มีร่วมกันอยู่ใน 2 วัฒนธรรม หรือหลายวัฒนธรรม ไม่มีวัฒนธรรมย่อยของสังคมใดที่เป็นอิสระต่อวัฒนธรรมย่อยของสังคมอื่นแม้แต่สังคมดั้งเดิมที่แตกต่างโดดเดี่ยวไปจากสังคมอื่นๆ ก็ยังมีลักษณะบางอย่างที่เหมือนวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน นอกจากนี้ บางส่วนของวัฒนธรรมมีลักษณะเป็นสากล (culture universal) คือ มีอยู่ทุกสังคมโดยไม่มีข้อยกเว้น⁵

2. การแบ่งรูปแบบของวัฒนธรรม เช่น

(ก) วัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมทางจิตใจ

วัฒนธรรมทางวัตถุ คือ เครื่องมือ เครื่องใช้ที่มนุษย์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อความสุขทางกาย ได้แก่ ยานพาหนะ ที่อยู่อาศัย ตลอดจนเครื่องป้องกันตัวให้รอดพ้นจากอันตรายทั้งปวง

วัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นเรื่องเกี่ยวกับเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์เพื่อให้เกิดปัญญา และมีจิตใจที่งดงาม อันได้แก่ ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม คติธรรม ตลอดจนศิลปะ วรรณคดี และระเบียบแบบแผนของขนบธรรมเนียมประเพณี⁶

(ข) วัฒนธรรมที่จับต้องได้และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

วัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นได้ทางกายภาพ โดยครอบคลุมทั้งมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุเคลื่อนที่ได้ และที่เป็นวัตถุเคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ อนุสาวรีย์ เครื่องแต่งกาย ภาพจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม รวมถึงวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งได้รับการยอมรับว่ามีคุณค่าในทางวัฒนธรรมและสมควรได้รับการสงวนรักษา

วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) เริ่มมีการอภิปรายกันอย่างแพร่หลาย เมื่อองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้

⁵ งามพิศ สัตย์สงวน. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 2. หน้า 43.

⁶ กรมศิลปากร. (2531). *รวมเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม*. งานนิพนธ์ชุดสมบูรณ์ของพระยาอนุมานราชชนก พิมพ์เผยแพร่ในวาระครบ 100 ปี ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชชนก. กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว. หน้า 50.

จัดทำอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage) ซึ่งเน้นให้ความสำคัญกับชุมชนมากกว่าอนุสัญญามรดกโลก โดยความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมตามอนุสัญญาดังกล่าว ได้แก่ แนวทางปฏิบัติ การนำเสนอ การแสดงออก ทักษะ รวมไปถึงเครื่องมือ วัตถุ โบราณวัตถุ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ชุมชนหรือกลุ่มคนหรือปัจเจกคนเห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง⁷ โดย UNESCO มองว่าวัฒนธรรมจับต้องไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมและให้ความหมายของวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ว่า หมายถึง ความรู้ ขนบธรรมเนียม ประเพณีหรือแนวปฏิบัติทุกรูปแบบ ทั้งที่เป็นสากลและของท้องถิ่น ซึ่งถูกสร้างขึ้นและถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นไม่ว่าด้วยวาจาหรือวิธีการอื่นใดผ่านช่วงระยะเวลาหนึ่ง มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงได้ โดยกระบวนการสั่งสมความรู้และประยุกต์ใช้ นอกจากนี้มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ยังเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นและถูกสร้างใหม่อยู่เรื่อยๆ โดยชุมชนเพื่อตอบสนองกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและประวัติศาสตร์ ช่วยให้ชุมชนมีอัตลักษณ์และความต่อเนื่อง

2.1.2 ความหมายของคำว่า “มรดกทางวัฒนธรรม” (Cultural Heritage)

คำว่ามรดกวัฒนธรรม (Cultural Heritage) มาจากคำว่า Culture ซึ่งหมายถึงวัฒนธรรมซึ่งมีคำจำกัดความกว้างมากตามที่กล่าวมาข้างต้น กับคำว่า มรดก “Heritage” ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ให้แก่สังคมในปัจจุบัน เพื่อสร้างความผูกพันให้คนในปัจจุบันนั้นรักษาไว้และส่งต่อไปยังรุ่นต่อไป เมื่อถูกนำมาขยายคำว่าวัฒนธรรม (Culture) แล้วจะสื่อความหมายโดยในว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากการรับรู้ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมที่แสดงออกมาเป็นแบบแผนเป็นเอกลักษณ์ของสังคมนั้นๆ โดยจะต้องเกิดความรู้สึก และมีอารมณ์ความเป็นเจ้าของเอกลักษณ์นั้นร่วมกัน ซึ่งยากที่บุคคลภายนอกจะหยั่งถึง และสิ่งเหล่านั้นจะต้องถูกรักษาต่อไป โดยคนรุ่นต่อไปของสังคม เพื่อให้อยู่รอดต่อไป

นิยามความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมเริ่มต้นที่องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (World Intellectual Property Organization) ได้ให้ความสำคัญ ในการอธิบายความหมายของคำว่า “มรดกทางวัฒนธรรม” หมายถึง ความรู้ที่มีการสั่งสมและสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีก

⁷ กามินี วิเจสุริยา. (2551). *ความรู้ทางสถาปัตยกรรมในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้*. รายงานการประชุมสัมมนานานาชาติ การบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและแนวคิดจากนานาชาติ 6-8 สิงหาคม 2551 จัดโดยกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. หน้า 4.

รุ่นหนึ่ง โดยใช้ศัพท์ภาษาอังกฤษที่เรียกว่า “Tradition Knowledge” โดยมีนักวิชาการให้คำจำกัดความไว้เพิ่มเติมอีกหลายท่าน ได้แก่⁸

พระยาอนุมานราชชนได้อธิบายไว้ว่ามรดกทางวัฒนธรรมเป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “Tradition” ซึ่งมีความหมายเท่ากับคำว่า “Culture” หรือ “วัฒนธรรม”⁹

ยูเนสโก ได้ให้ความหมายของมรดกวัฒนธรรม “(Cultural Heritage)” ว่าเป็นมรดกที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น ที่มีลักษณะทางกายภาพและไม่ใช่ทางกายภาพ ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมที่มีการสืบทอดจากคนในรุ่นก่อน รักษาให้ธรรมรงค์อยู่ในปัจจุบันและเป็นประโยชน์แก่คนรุ่นต่อไปในอนาคตและยังเป็นผลิตภัณฑ์หรือพยานของความแตกต่างของขนบธรรมเนียมประเพณีและจิตวิญญาณแห่งความสำเร็จในอดีต ดังนั้นมรดกวัฒนธรรมจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งที่แสดงถึงการเป็นตัวตนของคน

ศรีศักร วัลลิโภดม ได้อธิบายความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมว่า หมายถึง แบบแผนหรือเนื้อหาของวัฒนธรรมในลักษณะต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต คือ การทำมาหากินการตั้งแหล่งที่อยู่อาศัย การพักผ่อนผ่อนคลาย รักษาโรคภัยไข้เจ็บ ระบบความเชื่อ เครื่องนุ่งห่ม การคมนาคม การศึกษา และการปกครอง แบบแผน หรือเนื้อหาของวัฒนธรรมที่เกิดในอดีตเหล่านี้บางอย่างก็หมดหน้าที่ความสำคัญไป แต่บางอย่างก็ยังคงมีความสำคัญสืบเนื่องอยู่ เพราะมนุษย์ในสังคมนั้นยังคงยึดถือปฏิบัติต่อมา¹⁰

ธนิก เลิศชาญฤทธิ ให้คำอธิบายแก่คำว่า “มรดกวัฒนธรรม” ในนิยามของยูเนสโกว่าเป็นการยกระดับความหมายขยับจากปัจเจกและชุมชนขึ้นเป็นระดับสากลครอบคลุมกว้างขวางยิ่งขึ้นและมองว่าสิ่งของเหล่านี้เป็นผลผลิตของมนุษยชาติเมื่อมรดกวัฒนธรรมคุณค่าอันกว้างใหญ่กว่าเดิมการใช้ประโยชน์มรดกวัฒนธรรมจึงเป็นไปไม่ได้อย่างกว้างขวาง ไม่จำกัดกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะการสืบทอดส่งผ่านและใช้งานมรดกวัฒนธรรมจึงเชื่อมโยงกับระยะเวลาที่มรดกนั้นผ่านเข้ามาเข้ากับคนรุ่นปัจจุบัน¹¹

ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นถึงบริบททางวัฒนธรรมในภาพรวมแล้วว่าวัฒนธรรม หมายถึงวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมซึ่งย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลา ดังนั้นเมื่อมีการคิดประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ ขึ้นมา ซึ่งเป็นที่ยอมรับและได้รับความยินยอมจากคนในสังคมนั้น

⁸ กามินี วิเจสุริยา. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 7. หน้า 49.

⁹ กรมศิลปากร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 6. หน้า 260.

¹⁰ ศรีศักร วัลลิโภดม. (2547). *ธรรมชาติของสรรพสิ่ง: การเข้าถึงความจริงทั้งหมด “ความเป็นมนุษย์กับพัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรม”*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์. หน้า 225-226.

¹¹ ธนิก เลิศชาญฤทธิ. (2550). *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร. หน้า 45.

วัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมก็อาจถูกมองว่าล้าสมัย และอาจมีผลให้วัฒนธรรมนั้นเสื่อมลงจนเลิกใช้ไปในที่สุด หรือหากวัฒนธรรมนั้นไม่เสื่อมลงก็อาจถูกปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้แตกต่างไปจากเดิม เพื่อตอบสนองต่อความต้องการและความเปลี่ยนแปลงของผู้คนในยุคสมัยนั้นๆ และแม้จะเป็นที่ยอมรับกันว่าวัฒนธรรมต้องมีการผันแปร และปรับปรุงเพื่อให้เหมาะสมกับแต่ละยุคแต่ละสมัย ซึ่งเป็นผลมาจากการติดต่อสมาคมระหว่างชนชาติต่างๆ ซึ่งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน

กล่าวโดยสรุป มรดกทางวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่าในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงออกถึงรากฐานและความเป็นมาของชาติบ้านเมืองซึ่งสมควรที่จะช่วยกันดูแลรักษาไว้เพื่อให้เป็นมรดกของคนในชาติใช้ประโยชน์และเพื่อให้นักใน โลก ได้ชื่นชม ดังนั้น คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมจึงไม่ได้อยู่ที่ลักษณะทางกายภาพเท่านั้น แต่อยู่ที่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมนั้น โดยเฉพาะความสัมพันธ์กับชุมชนในแง่ของจิตใจและจิตวิญญาณ ซึ่งอาจสรุปลักษณะที่สำคัญของสิ่งซึ่งสมควรได้รับการยกย่องว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมได้ดังนี้¹²

- (1) ให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิชาการ หรือศิลปะ และหาได้ยากยิ่ง
- (2) แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของวิถีชีวิตของกลุ่มชนในสมัยนั้นๆ
- (3) มีรูปแบบดั้งเดิมสามารถสืบค้นถึงที่มาในอดีตได้
- (4) มีลักษณะปกป้องถึงชุมชนท้องถิ่น
- (5) หากไม่มีการอนุรักษ์ไว้จะสูญหายไปโดยสิ้นเชิง

มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างหรือคิดค้นขึ้นมาตั้งแต่ในอดีต และได้ตกทอดหรือสืบทอดจากชนรุ่นหนึ่งมาสู่อีกรุ่นหนึ่ง เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ เพลงพื้นบ้าน ภาษา หรือขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ด้วยเหตุนี้คำว่า “มรดกทางวัฒนธรรม” จึงมีลักษณะพิเศษเพิ่มขึ้นจากคำว่า “วัฒนธรรม” โดยทั่วไปตรงที่เรื่องของระยะเวลาในการดำรงอยู่และการตกทอดหรือสืบทอดเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเนื่องจากเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่า แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของสังคมนั้นๆ โดยนำมาซึ่งความภูมิใจของคนในสังคม และพร้อมที่จะรักษาและธำรงไว้ ตลอดจนตกทอดหรือสืบทอดให้แก่ชน รุ่นหลังต่อไป ลักษณะของมรดกทางวัฒนธรรม จึงประกอบด้วย

- (1) เป็นสิ่งบ่งชี้ความต้องการของคนในสังคม
- (2) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างหรือคิดค้นขึ้นเองจากการเรียนรู้และถ่ายทอด

¹² สถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรื. (2542). *แนวคิดและกรณีศึกษาเรื่องแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาในต่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: บริษัท ทีพีพรินท์ จำกัด. หน้า 20-21.

- (3) เป็นสิ่งที่คนในสังคมประพฤติปฏิบัติร่วมกันหรือประพฤติปฏิบัติตามกันมา
- (4) เป็นสิ่งที่สามารถปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา
- (5) เป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าและดำรงอยู่ตั้งแต่ในอดีตและตกทอดหรือสืบทอดมาจากคนรุ่นหลังในปัจจุบัน

2.1.3 ความหมายของคำว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม”

มรดกมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หมายถึง การปฏิบัติ การแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน หรือในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่า เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน มรดกภูมิปัญญา ทางวัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งนี้ เป็นสิ่งซึ่งชุมชน และกลุ่มชนสร้างขึ้นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความภูมิใจในตัวตนและความรู้สึกสืบเนื่องก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์¹³ จำแนกออกเป็น 7 สาขา ดังนี้¹⁴

1. สาขาศิลปะการแสดง

การแสดงดนตรี การรำ การเต้น และละครที่แสดงเป็นเรื่องราว ทั้งที่เป็นการแสดงตามขนบแบบแผน มีการประยุกต์เปลี่ยนแปลง และ/หรือ การแสดงร่วมสมัยการแสดงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการแสดงสดต่อหน้าผู้ชม และมีจุดมุ่งหมายเพื่อความงาม ความบันเทิงและ/หรือเป็นงานแสดงที่ก่อให้เกิดการคิด วิพากษ์ นำสู่การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสังคมประเภท

(1.1) ดนตรี หมายถึง เสียงที่ประกอบกันเป็นทำนองเพลง และ/หรือลีลา จังหวะ เครื่องบรรเลงซึ่งมีเสียงดัง ทำให้รู้สึกเพลิดเพลิน หรือเกิดอารมณ์รัก โศก หรือ รื่นเริง เป็นต้น ดนตรี มีบทบาทหน้าที่ในการบรรเลงเพื่อการขับกล่อม ความบันเทิง ประกอบพิธีกรรม และประกอบการแสดง

(1.2) การแสดง หมายถึง การแสดงออกทางร่างกาย ท่วงท่าการเคลื่อนไหว ท่าเต้น ท่ารำ การแสดงกิริยาของการเต้น การรำ การเชิด ฯลฯ ซึ่งแสดงถึงอารมณ์ความรู้สึก และการเล่าเรื่อง การแสดงอาจแสดงร่วมกับดนตรีและการขับร้องหรือไม่ก็ได้

¹³ UNESCO. (2560). *มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://ich.culture.go.th>. [2561, 29 พฤศจิกายน].

¹⁴ ภูมิปัญญาไทย. (2558). *มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม* (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://phumpunyathai.blogspot.com/2015/01/blog-post_30.html. [2561, 29 พฤศจิกายน].

(1.3) คนตรีและการแสดงในพิธีกรรม หมายถึง การผสมผสานระหว่างการแสดง การร้อง การรำ และดนตรีที่ใช้ประกอบอาชีพ เป็นต้น

(1.4) เพลงร้องพื้นบ้าน หมายถึง บทเพลงที่เกิดจากคนในท้องถิ่นนั้นๆ ที่คิดรูปแบบ การร้อง การเล่น เป็นบทเพลงที่มีท่วงทำนอง ภาษาที่เรียบง่าย มุ่งความสนุกสนานเพลิดเพลิน ในโอกาสต่างๆ หรือการร่วมแรงร่วมใจการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งในการประกอบอาชีพ

2. งานช่างฝีมือดั้งเดิม

ภูมิปัญญา ทักษะฝีมือช่าง การเลือกใช้วัสดุ และกลวิธีการสร้างสรรค์ที่แสดง ถึงอัตลักษณ์ สะท้อนพัฒนาการทางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชนประเภท

(2.1) ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า หมายถึง ผลผลิตที่เกิดจากการทอ ย้อม ถัก ปัก ตีเกลียว ยก จก มัดหมี่ พิมพ์ลาย จิด เกาะ/ล้วง เพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม แสดงสถานภาพทางสังคม ลวดลาย ผ้ามีความเกี่ยวข้องกับตำนานพื้นถิ่น ความเชื่อและธรรมชาติ ซึ่งลวดลายดังกล่าวมักเกิดจากเส้นพุ่ง เป็นหลัก

(2.2) เครื่องจักสาน หมายถึง ภาชนะเครื่องใช้ประจำบ้านของคนไทยทำจากวัสดุดิบ ในท้องถิ่น เช่น ไม้ หวาย กระจูด ลำเจียก โดยนำมาจักและสาน จึงเรียกว่า เครื่องจักสาน กลวิธี ในการทำเครื่องจักสาน ได้แก่ การถัก ผูก รัด มัด ร้อย โดยใช้ตอก หวาย เพื่อให้เครื่องจักสานคงทน และคงรูปอยู่ได้ตามต้องการ

(2.3) เครื่องรัก หมายถึง หัตถกรรมที่ใช้รักเป็นวัสดุสำคัญในการสร้างผลงาน เช่น ปิดทองรดน้ำ ภาพก่ามะลอ ประดับมุก ประดับกระจกสี ปั้นกระแหนะ และเงิน รักหรือยางรัก มีคุณลักษณะเป็นยางเหนียว สามารถเกาะจับพื้นของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ประสงค์จะทาหรือถมทับหรือ เคลือบผิวได้ดี ทำให้เป็นผิวมันภายหลังรักแห้งสนิท มีคุณภาพคงทนต่อความร้อน ความชื้น กรด หรือด่างอ่อนๆ และยังเป็นวัสดุที่ใช้เชื่อมสมุก หรือสีเข้าด้วยกัน

(2.4) เครื่องปั้นดินเผา หมายถึง หัตถกรรมที่ใช้ดินเหนียวเป็นวัตถุดิบหลักในการผลิต มีทั้งชนิดเคลือบและไม่เคลือบ โดยที่เนื้อดินเหนียวต้องมีส่วนผสมของทรายแม่น้ำที่เป็นทรายเนื้อ ละเอียดและช่วยให้เนื้อดินแห้งสนิทไม่แตกร้าว ดินเหนียวที่ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาจากที่ต่างๆ ให้สีแตกต่างกัน

(2.5) เครื่องโลหะ หมายถึง สิ่งที่มีวัสดุหลักเป็นเหล็ก ทองเหลือง หรือทองแดง เครื่องโลหะที่ทำจากเหล็กนิยมทำ โดยการเผาไฟให้อ่อนตัวและตีเหล็กเป็นรูปทรงต่างๆ เครื่องโลหะที่ทำจากทองเหลืองนิยมนำทองเหลืองมาเผาจนหลอมเหลวแล้วจึงนำไปเทลงในแบบ รูปตามลักษณะที่ต้องการแล้วนำมาตกแต่ง ส่วนเครื่องโลหะที่ทำจากทองแดง มีการนำทองแดง มาใช้เป็นโลหะเจือหลักสำหรับผลิตตัวเรือนเครื่องประดับโลหะเงินเจือ

(2.6) เครื่องไม้ หมายถึง งานฝีมือช่างที่ทำจากไม้ซุงหรือไม้แปรรูปเป็นท่อน เป็นแผ่น เพื่อใช้ในงานช่างก่อสร้างประเภทเครื่องสับ เครื่องเรื้อน เครื่องบุงา เครื่องตั้ง เครื่องประดับ เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องศาสตรา เครื่องดนตรี เครื่องเล่น และยานพาหนะ โดยอาศัยเทคนิควิธีการแกะสลัก สับ ขุด เจาะ กลึง ถาก ขุด และขัด

(2.7) เครื่องหนัง หมายถึง งานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ทำมาจากหนังสัตว์ โดยผ่านกระบวนการหมักและฟอกหนังเพื่อไม่ให้เน่าเปื่อย และให้เกิดความนิ่มนวลสามารถบีบงอได้ตามที่ต้องการ เครื่องหนังนิยมนำไปใช้เกี่ยวกับศิลปะการแสดง รวมถึงอุปกรณ์อื่นๆ ที่มีหนังเป็นส่วนประกอบ

(2.8) เครื่องประดับ หมายถึง งานช่างฝีมือที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อการตกแต่งให้เกิดความงดงาม เริ่มต้นจากการใช้วัสดุที่พบได้ง่ายในท้องถิ่นนำมาผลิตเป็นเครื่องประดับตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย และพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ เป็นการใช้อัญมณีและโลหะมีค่าชนิดอื่น

(2.9) งานศิลปกรรมพื้นบ้าน หมายถึง งานที่มีการแสดงอารมณ์สะท้อนออกทางฝีมือช่างให้ประจักษ์เห็นเป็นรูปธรรมเพื่อตอบสนองในด้านการยังชีพและความต้องการคุณค่าด้านความงาม เช่น ภาพเขียน งานปั้น งานแกะสลักงานหล่อ เป็นต้น

(2.10) ผลิตภัณฑ์อย่างอื่น หมายถึง งานช่างฝีมือดั้งเดิมที่ไม่สามารถจัดอยู่ใน 9 ประเภทแรกได้ ซึ่งอาจเป็นงานช่างฝีมือที่ประดิษฐ์หรือผลิตขึ้นจากวัสดุในท้องถิ่นหรือจากวัสดุเหลือใช้ เป็นต้น

3. วรรณกรรมพื้นบ้าน

วรรณกรรมที่ถ่ายทอดอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้าน โดยครอบคลุมวรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยวิธีการบอกเล่า และที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ประเภท

(3.1) นิทานพื้นบ้าน หมายถึง เรื่องเล่าที่สืบทอดต่อกันมา ประกอบด้วย นิทาน เทวปกรณัม/ตำนาน นิทานศาสนา นิทานคติ นิทานมหัศจรรย์ นิทานชีวิต นิทานประจำถิ่น นิทานอธิบายเหตุ นิทานเรื่องสัตว์ นิทานเรื่องผี มุขตลก และเรื่องไม้ นิทานเข้าแบบของไทย

(3.2) ประวัติศาสตร์บอกเล่า หมายถึง เรื่องเล่าเกี่ยวกับประวัติการตั้งถิ่นฐาน การอพยพ ความเป็นมา และบุคคลสำคัญของชุมชน

(3.3) บทสวดหรือบทกล่าวในพิธีกรรม หมายถึง คำสวดที่ใช้ประกอบในพิธีกรรมต่างๆ เช่น บททำขวัญ คำบูชา คำสมา คำเวหนาน บทสวดสรภัญญ์ คาถาบถานิสงส์ บทประกอบการรักษาโรคพื้นบ้าน คำให้พร คำอธิษฐาน ฯลฯ

(3.4) บทร้องพื้นบ้าน หมายถึง คำร้องที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาในโอกาสต่างๆ เช่น บทกล่อมเด็ก บทร้องเล่น บทเกี่ยวพาราตี บทจ้อย คำแข็ง ฯลฯ

(3.5) สำนวนและภาษิต หมายถึง คำพูดหรือคำกล่าวที่สืบทอดกันมามีสัมผัสคล้องจองกัน เช่น โวหาร คำคม คำพังเพย คำอุปมาอุปไมย คำขวัญ คติพจน์ คำสบถสาบาน คำสาปแช่ง คำชม คำคะนอง ฯลฯ

(3.6) ปริศนาคำทาย หมายถึง คำหรือข้อความที่ตั้งเป็นคำถาม คำตอบ ที่สืบทอดกันมา เพื่อให้ผู้ตอบได้ทายหรือตอบปัญหา เช่น คำทาย ปัญหาเขาวงกต ฆะหมี่

(3.7) คำรา หมายถึง องค์กรความรู้ที่มีการเขียนบันทึกในเอกสารโบราณ เช่น คำรา โหราศาสตร์ คำราดูลักษณะคนและสัตว์ คำรายา ฯลฯ

4. กีฬากฎมปัญญาไทย

การเล่น การกีฬา และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว ที่มีการปฏิบัติกันอยู่ในประเทศไทย และมีเอกลักษณ์สะท้อนวิถีไทย ประเภท

(4.1) การเล่นพื้นบ้าน หมายถึง การเล่นของคนไทยในแต่ละวัยที่มีวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กันออกไป โดยมีผลลัพธ์สุดท้าย คือ ความรัก ความสามัคคี และความสนุกสนานเพลิดเพลิน

(4.2) กีฬาพื้นบ้าน หมายถึง การเล่น และการแข่งขันของคนไทยในแต่ละวัย โดยมีอุปกรณ์และกฎกติกาที่เป็นลักษณะเฉพาะถิ่น

(4.3) ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว หมายถึง วิธีการหรือรูปแบบการต่อสู้ที่ใช้ร่างกายหรืออุปกรณ์โดยได้รับการฝึกฝนตามวัฒนธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดกันมา

5. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล

การประเพณีปฏิบัติในแนวทางเดียวกันของคนในชุมชนที่สืบทอดต่อกันมาบนหนทางของมรดกวิถี นำไปสู่สังคมแห่งสันติสุขแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชนและชาติพันธุ์นั้นๆ ประเภท

(5.1) มารยาท หมายถึง การประเพณีปฏิบัติที่พึงงามต่อผู้อื่น

(5.2) ขนบธรรมเนียมประเพณี หมายถึง การประเพณีปฏิบัติและการกระทำกิจกรรมที่สืบทอดต่อๆ กันมาในวิถีชีวิตและสังคมของชุมชนนั้นๆ

(5.3) งานเทศกาล หมายถึง กิจกรรมที่กระทำตามกำหนดเวลาในรอบปี

6. ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

องค์ความรู้ วิธีการ ทักษะ ความเชื่อ แนวปฏิบัติและการแสดงออกที่พัฒนาขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ ประเภท

(6.1) อาหารและโภชนาการ

(6.2) การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน

(6.3) โหราศาสตร์และดาราศาสตร์

- (6.4) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน
 (6.4) ชัยภูมิและการตั้งถิ่นฐาน

7. ภาษา

เครื่องมือที่ใช้สื่อสารในวิถีการดำรงชีวิตของชนกลุ่มต่างๆ ซึ่งสะท้อน โลกทัศน์ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชน ทั้งเสียงพูด ตัวอักษร หรือสัญลักษณ์ที่ใช้แทนเสียงพูดประเภท

(7.1) ภาษาไทย หมายถึง ภาษาราชการที่ใช้ในประเทศไทย

(7.2) ภาษาไทยถิ่น หมายถึง ภาษาที่ใช้ติดต่อสื่อสารตามท้องถิ่นต่างๆ สามารถสื่อความหมาย สร้างความเข้าใจกันในท้องถิ่นนั้นๆ โดยแต่ละท้องถิ่นอาจพูดแตกต่างกันไปจากภาษาราชการ ทั้งในด้านเสียง คำ และการเรียงคำ ได้แก่ ภาษาไทยถิ่นภาคเหนือ ภาษาไทยถิ่นภาคอีสาน ภาษาไทยถิ่น ภาคกลาง และภาษาไทยถิ่นภาคใต้

(7.3) ภาษากลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง ภาษาที่ใช้ติดต่อสื่อสารภายในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย แบ่งออกเป็น 5 ตระกูลภาษา ได้แก่ กลุ่มภาษาตระกูลไท กลุ่มภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก กลุ่มภาษาตระกูลจีน-ทิเบต กลุ่มภาษาออสโตรเนเซียนติก และกลุ่มภาษาม้ง-เมี่ยน

การขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ กระทรวงวัฒนธรรม โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้า อนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ ฟื้นฟู และพัฒนาวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมพื้นบ้านมาอย่างต่อเนื่องตลอดมา โดยการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ มาตรการ โครงการ และกิจกรรมต่างๆ ที่จะตอบสนองต่อภารกิจดังกล่าว ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2548 – พ.ศ. 2552 กรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูล และจัดทำฐานข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยปัจจุบัน ได้มีการจัดเก็บข้อมูลด้านศิลปะการแสดง จำนวน 350 เรื่อง ด้านงานช่างฝีมือดั้งเดิม จำนวน 500 เรื่อง และด้านมุขปาฐะ จำนวน 40 เรื่อง นอกจากนี้ ในปีงบประมาณ 2443 กรมส่งเสริมวัฒนธรรมสนับสนุนให้มีการจัดทำทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในระดับจังหวัด โดยให้ดำเนินการนำร่องในการทำทะเบียนสาขาศิลปะการแสดง งานช่างฝีมือดั้งเดิม วรรณกรรมพื้นบ้านและกีฬาภูมิปัญญาไทย เพื่อเป็นการต่อยอดการดำเนินงาน กรมส่งเสริมวัฒนธรรมจึงกำหนดภารกิจในการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมขึ้น โดยมีกิจกรรมสำคัญ คือ การขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นหลักฐานสำคัญของชาติและเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนให้เกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองรวมทั้งเป็นการปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติ

อันจะนำไปสู่การสร้างความรู้ ความเข้าใจ เห็นคุณค่า ยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขของคนในสังคมต่อไป

2.1.4 ประเภทของมรดกวัฒนธรรมตามความหมายของอนุสัญญา

องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้แบ่งมรดกทางวัฒนธรรมออกเป็นสองประเภท คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ หรือ (Tangible Cultural Heritage) และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หรือ (Intangible Cultural Heritage) โดยมีสาระสำคัญดังนี้

2.1.4.1 มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage)

เมื่อเข้าใจความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมในภาพรวมแล้ว เฉพาะการคุ้มครองตามที่จับต้องได้นั้น เป็นสิ่งที่มีความชัดเจนทางกายภาพและเป็นรูปธรรม โดยครอบคลุมทั้งมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุเคลื่อนที่ได้และที่เป็นวัตถุเคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ อนุสาวรีย์ เครื่องแต่งกาย ภาพจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น รวมถึงวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่งได้รับการยอมรับว่ามีคุณค่าในทางวัฒนธรรมและสมควรได้รับการสงวนรักษาไว้ อาจถูก จัดอยู่ในประเภทของมรดกโลกตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติก็ได้¹⁵ ซึ่งอนุสัญญานี้มีผลบังคับใช้เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2518 และประเทศไทยเข้าเป็นภาคยานุวัติเมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2530 โดยอาจกำหนดความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้สองความหมาย ได้แก่

1) ความหมายแรก คือ “มรดกทางวัฒนธรรม” ซึ่งหมายถึง สถานที่ซึ่งเป็นโบราณสถาน ไม่ว่าจะเป็งานด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือแหล่งโบราณคดีทางธรรมชาติ เช่นถ้ำ หรือกลุ่มสถานที่ก่อสร้างยกหรือเชื่อมต่อกันอันมีความเป็นเอกลักษณ์ หรือแหล่งสถานที่สำคัญอันอาจเป็นผลงานฝีมือมนุษย์หรือเป็นผลงานร่วมกัน ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ รวมทั้งพื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี ซึ่งสถานที่เหล่านี้มีคุณค่าความล้ำเลิศทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ มานุษยวิทยา หรือวิทยาศาสตร์

2) ความหมายที่สอง คือ “มรดกทางธรรมชาติ” ซึ่งหมายถึง สภาพธรรมชาติที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพอันมีคุณค่าเด่นชัดในด้านความล้ำเลิศ วิทยาศาสตร์ หรือสถานที่

¹⁵ Convention Concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage: the World Heritage Convention) (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (1972). “*Convention Concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage: the World Heritage Convention*”, Adopted by the General Conference at its seventeenth session Paris, 16 November 1972.

ซึ่งมีสภาพทางธรณีวิทยาและภูมิประเทศที่ได้รับการวิเคราะห์แล้วว่าเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของพันธ์พืชและสัตว์ ซึ่งถูกคุกคามหรือเป็นแหล่งเพาะพันธ์ของพืชหรือสัตว์ที่หายาก เป็นต้น

2.1.4.2 มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage)

องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งประชาชาติ ได้อธิบายความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หมายถึง การปฏิบัติ การสื่อสาร การแสดงออก ความรู้ ทักษะรวมทั้งเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น ซึ่งชุมชน กลุ่มบุคคล หรือปัจเจกชนยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรม โดยได้มีการสืบทอดกันมาหลายรุ่น โดยชุมชนหรือกลุ่มบุคคลได้มีการสร้างขึ้นใหม่อย่างสม่ำเสมอ ในลักษณะที่เป็นปฏิสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อม การมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติและประวัติศาสตร์ และมีการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ และมีความต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้มีการเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์ของมนุษย์ ซึ่งการพิจารณามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ในกรณีใดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สมควรได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมายนั้น UNESCO ได้ให้แนวทางการพิจารณาไว้ดังนี้

- (1) มีความโดดเด่นและมีคุณค่าเชิงสร้างสรรค์สำหรับมวลมนุษยชาติ
- (2) ความเป็นเอกลักษณ์ทางด้านประเพณี วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์
- (3) มีคุณลักษณะบ่งบอกถึงที่มาของท้องถิ่น หรือพื้นที่อย่างชัดเจน
- (4) มีนัยตกอยู่ในภาวะอันตรายและเสี่ยงกับการสูญหายเนื่องจากจำนวนผู้สืบทอดและผู้ดำเนินการน้อยลง
- (5) มีนัยของการสูญเสียเอกลักษณ์เชิงวัฒนธรรมเนื่องจากการปกป้องคุ้มครองน้อยลง

นอกจากนี้ อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ยังมีการกำหนดสิ่งซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมเช่น มุขปาฐะ การแสดงออก ภาษาศิลปะการแสดง แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล ความรู้และการปฏิบัติต่างๆ เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล ฝีมือช่าง แนวประเพณี มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ยังเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดกันมารากรุ่นสู่รุ่นและถูกสร้างใหม่อยู่เรื่อยๆ โดยชุมชนเพื่อตอบสนองกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและประวัติศาสตร์ อันเป็นการช่วยให้ชุมชนมีอัตลักษณ์และความต่อเนื่อง โดยความต่อเนื่องถือเป็นลักษณะสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ตัวอย่างเช่นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของประเทศไทยที่สำคัญๆ ได้แก่

(1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องของกรรมวิธีสำหรับการรักษาโรคบางอย่างส่วนผสมของยารักษาโลกที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษในชุมชน

(2) ความรู้ด้านการวางแผนโบราณและการแพทย์แผนไทย

(3) ความรู้ในการนำพืชสมุนไพรมาทำอาหารหรือขนม เช่น การทำคัมยามีส่วนผสมของตะไคร้ซึ่งมีสรรพคุณช่วยขับปัสสาวะ และหอมแดงซึ่งมีสรรพคุณไล่หวัค การทำแกงส้มดอกแคซึ่งมีสรรพคุณในการลดไข้

(4) ความรู้เชิงอุดมคติที่นำมาสู่การสร้างสรรค์งานด้านสถาปัตยกรรม เช่น การสร้างเจดีย์ที่ต้องสร้างให้มีฐานโค้งครึ่งวงกลมขนาดใหญ่เนื่องมาจากความรู้เชิงอุดมคติที่ว่า เป็นการแสดงถึงการลดความยึดมั่นในตัวตน ช่วยให้เห็นธรรมชาติที่แท้จริงของสรรพสิ่งและแสดงถึงอำนาจทางการเมืองและสภาพสังคมของช่วงเวลาที่สร้างเจดีย์ และที่สำคัญเป็นการสะท้อนของศาสนาที่อยู่เบื้องหลังการสร้างเจดีย์นั้นด้วย

(5) การละเล่นพื้นบ้าน เช่น การเล่นสะบ้า การเล่นเพลงเรือ

(6) ประเพณีท้องถิ่น

(7) ภาษาประจำชาติ ภาษาพื้นเมือง และการแสดงออกทางภาษา

(8) พิธีกรรม ความเชื่อ เช่น พิธีบวชต้นไม้ พิธีแห่นางแมว

(9) พิธีกรรมทางสังคม เช่น การค้ำบับ การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ซึ่งเป็นการกราบที่แสดงความเคารพอย่างสูงสุด ต่อบุคคลที่ควรเคารพ

(10) วัฒนธรรมสาขาศิลปปะการแสดง สาขางานฝีมือดั้งเดิม สาขาวรรณกรรมพื้นบ้าน และสาขากีฬาภูมิปัญญาไทย ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่ควรสืบทอดให้รุ่นต่อๆ ไปได้รับรู้ถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่อาจสูญหายไป

(11) ทักษะ ความรู้ ความเชี่ยวชาญ ด้านภาษาพูด ดนตรี การฟ้อนรำ ประเพณีงานเทศกาล ความเชื่อ ความลับของธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความรู้เชิงช่าง

คุณค่าและความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage)

มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เป็นรากฐานของความเป็นตัวตนของชุมชนซึ่งมีคุณค่าและความสำคัญต่อเจ้าของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ดังนั้นจึงต้องมีการศึกษาในเรื่องดังกล่าวเพื่อที่จะจำแนกถึงความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่การหาวิธีการในการสงวนรักษามรดก วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

คุณค่าและความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมนั้น เป็นสิ่งที่แสดงถึงคุณค่าความงามแสดงถึงที่มา ลักษณะสังคม หรือลักษณะอื่นๆ ที่มีต่อชุมชนเจ้าของมรดกวัฒนธรรมนั้น ซึ่งถูก

กำหนดโดยปัจเจกบุคคล กลุ่ม หรือชุมชน เจ้าของ มรดกจะเป็นผู้ตัดสินว่าทำไมมรดกวัฒนธรรมนั้นจึงมีคุณค่าและมีคุณค่าอย่างไรเนื่องจากแต่ละวัฒนธรรมจะมีพื้นฐานทางสังคมสภาพแวดล้อมแตกต่างกันออกไป

คุณค่าของวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ 4 ประการ ได้แก่

(1) คุณค่าเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Value)

เป็นคุณค่าที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ เป็นตัวตนของสังคมนั้นๆ เป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงความแตกต่างของคนในแต่ละสังคม ซึ่งสามารถแสดงออกได้หลายรูปแบบนามธรรม เช่น บุคลิกภาพของคนในสังคม ความรู้ ทักษะคติ ความสามารถ เป็นต้น หรืออาจแสดงออกมาเป็นรูปธรรมได้ เช่น การแต่งกาย การสร้างบ้านเรือน เป็นต้น

(2) คุณค่าเชิงวิชาการ (Informational Value)

เป็นคุณค่าที่แสดงถึงมรดกวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เป็แหล่งข้อมูลและองค์ความรู้ที่มนุษย์สามารถนำไปเรียนรู้ได้ คุณค่าด้านนี้ เกิดจากการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ ผ่านกระบวนการที่เหมาะสมน่าเชื่อถือ จนสามารถเป็นแหล่งศึกษาได้

(3) คุณค่าเชิงสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic Value)

เป็นคุณค่าเชิงความงาม ศิลปะ และจิตใจ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานในความชอบของแต่ละบุคคลคุณค่าประเภทนี้เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการสร้างสรรคสิ่งต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม

(4) คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ (Economic Value)

เป็นคุณค่าที่นำมรดกวัฒนธรรมมาก่อให้เกิดประโยชน์ในรูปแบบตัวเงิน เพื่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งอาจเกิดจากการที่แปลงจากคุณค่าด้านอื่นๆ เพื่อแลกกับประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ

ดังนั้น การแบ่งแยกว่าสิ่งใดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้นั้น ไม่อาจตัดสินใจได้โดยเด็ดขาด แม้แต่มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ซึ่งขึ้นทะเบียนแล้ว โดยเฉพาะแหล่งโบราณสถานและแหล่งประวัติศาสตร์ต่างๆ ล้วนมีพื้นฐานมาจากมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่นแนวคิด ความเชื่อหรือทักษะความรู้วิชาช่างในท้องถิ่น แฝงเร้นอยู่ทั้งสิ้น ความเกี่ยวพันระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ก็คือ ความเป็นนามธรรมและไม่มีตัวตนถาวรหรือด้านวัตถุและจิตใจ ซึ่งอาจเข้าใจชัดเจนขึ้นเมื่อเปรียบเทียบระหว่างศิลปะภาพวาดกับศิลปะการเต้นรำ กล่าวคือ เมื่อมีการสร้างงานที่เป็นภาพวาดขึ้นผลงานของภาพนั้น ยังมีตัวตนอยู่ต่อไปและเป็นสิ่งเดิมเสมอเปรียบเสมือนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ในขณะที่มีการสร้างงานที่ศิลปะการเต้นรำศิลปะ

นั้นปรากฏตัวตนขึ้นเพียงชั่วคราว ไม่ได้ ดำรงอยู่ถาวร แต่ศิลปะการเต้นก็ไม่ได้สูญสลายไป ซึ่งเปรียบได้กับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เท่ากับ ภาพวาดนี้มีคุณค่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองอย่างในตัวของมันเอง

หากพิจารณาแง่มุมความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ย่อมมีความสัมพันธ์กับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั่นเอง เพราะปัจจัยเหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดคุณค่าทางทรัพยากรทางธรรมชาติ อันเป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่าในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงออกถึงรากฐานและความเป็นมาของชาติบ้านเมืองซึ่งสมควรที่จะช่วยกันดูแลรักษาไว้เพื่อให้เป็นมรดกของคนในชาติใช้ประโยชน์และเพื่อให้คนในโลก ได้ชื่นชม ดังนั้นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมจึงไม่ได้อยู่ที่ลักษณะทางกายภาพเท่านั้นแต่อยู่ที่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมนั้น โดยเฉพาะความสัมพันธ์กับชุมชนในแง่ของจิตใจ และจิตวิญญาณ ล้วนมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิชาการ หรือศิลปะ และหาได้ยากยิ่งของชุมชนจึงมีความจำเป็นที่ต้องช่วยรักษา มรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของวิถีชีวิตของกลุ่มชนในสมัยนั้นๆ ว่ามีรูปแบบดั้งเดิมสามารถสืบค้นถึงที่มาในอดีตได้ และมีลักษณะบ่งบอกถึงชุมชนท้องถิ่นหากไม่มีการอนุรักษ์ไว้คุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเหล่านี้ก็จะสูญหายไปทีละเล็กละน้อย

ดังนั้น แม้องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้แบ่งมรดกทางวัฒนธรรมออกเป็นสองประเภท คือ (1) มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) และ (2) มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) แต่หากพิจารณาในภาพรวมแล้วทั้งสองคำก็อยู่ในความหมายเดียวกันคือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั่นเอง

2.1.5 สภาพปัญหาและปัจจัยที่ทำให้เกิดภัยคุกคามต่อมรดกวัฒนธรรม

1. โลกาภิวัตน์ (Globalization)

โลกาภิวัตน์เป็นสิ่งที่ทำให้โลกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น อันเกิดจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและการสื่อสารในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลก ทำให้มีการแลกเปลี่ยนระหว่างวัฒนธรรมกันมากขึ้น โลกาภิวัตน์จึงเป็นหนึ่งในสาเหตุของการสูญหายมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยเฉพาะการพัฒนาทางอุตสาหกรรม และเทคโนโลยีวิทยาการสมัยใหม่ เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ตั้งแต่ตื่นนอนจนเข้านอน ทำให้มนุษย์ให้ความสนใจกับสิ่งใหม่ๆ ที่เข้ามาแทนที่เก่า มีการย้ายถิ่นฐานจากชนบทเข้าสู่สังคมเมือง (Immigration) มากขึ้น นอกจากนี้ยังเกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมต่างๆ อย่างรวดเร็ว วัฒนธรรมบางอย่างถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมต่างถิ่น เกิดการรับมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้อื่นๆ มาใช้โดยขาดการกลั่นกรองตามความเหมาะสมกับบริบททางสังคม ส่งผลกระทบต่อมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

ที่เคยมีอยู่ซึ่งเป็นรากเหง้า อัตลักษณ์ของสังคมนั้นลดบทบาทลงและเสี่ยงสูญหายไปมากที่สุด เนื่องจากขาดการสืบทอดจากคนรุ่นต่อไป ดังนั้นจึงควรมีการสร้างวัฒนธรรมที่ตระหนักถึงความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เพื่อรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของสังคมหรือชุมชนนั้นๆ

2. การท่องเที่ยว (Tourism)

ในบางครั้งมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ถูกนำไปใช้ในด้านการท่องเที่ยว แต่เกิดปัญหาของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่นั่นถูกนำเสนอบิดเบือนจากเดิม (De-contextualization) โดยเอาออกจากบริบททางวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ทางธุรกิจในการท่องเที่ยว กล่าวคือ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เป็นสิ่งทีคนในชุมชนหรือกลุ่ม ใช้จิตวิญญาณในการถ่ายทอดหรือแสดงออกมาเพื่อความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นอัตลักษณ์ (Identity) ของชุมชนเหล่านั้น ทำให้เกิดการตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

เมื่อมีการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในปัจจุบัน มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ถูกนำมาใช้ในเชิงพาณิชย์มากขึ้น เพื่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ จนทำให้ความรู้สึกที่ตระหนักถึงการแสดงความเป็นตัวตนผ่านมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่นั่นลดน้อยลง มุ่งเน้นในมุมมองทางเศรษฐกิจมากกว่าจนอาจทำให้รากเหง้าของความเป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่นั่นสูญหายไปมากที่สุด

3. การดำเนินนโยบายของรัฐ (Public Policy)

สาเหตุในการสูญหายของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้คือการดำเนินนโยบายของรัฐ ซึ่งเกิดจากการที่รัฐมีนโยบายส่งเสริมวัฒนธรรมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นสาเหตุให้เกิดลำดับขั้นของมรดกวัฒนธรรม ซึ่งทำให้มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้บางอย่างถูกมองว่าเหนือกว่าอีกมรดกวัฒนธรรมหนึ่ง โดยรัฐให้ความสำคัญกับมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่เห็นว่ามีค่ามากกว่าเป็นลำดับแรก และปิดกั้นการแสดงออกของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้อื่นๆ ทำให้มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เหล่านั้นขาดการสืบทอดและสูญหายไปมากที่สุด

4. ความขัดแย้ง (Conflicts)

ความขัดแย้งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ตกอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการสูญหายเนื่องจากองค์ประกอบหลักของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้คือการถูกถ่ายทอดโดยคนรุ่นสู่รุ่น การเกิดความขัดแย้งในบางเรื่อง อาจนำมาซึ่งการอพยพ เช่นฆ่าผู้คน ทำให้บทบาทของการแสดงออกของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่นั่นลดน้อยลง หรือหายไปกับความสูญเสียชีวิต

5. การขาดทรัพยากรในการสงวนรักษา (Lack of resources)

หนึ่งในสาเหตุของการสูญหายของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้คือการขาดทรัพยากรในการบริหารจัดการเพื่อให้มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้นั้นดำรงอยู่ต่อไปได้ ซึ่งทรัพยากรที่สำคัญในการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรด้านการเงิน ด้านบุคลากร ซึ่งมีส่วนสำคัญในการดำเนินมาตรการในการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ให้ได้รับการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นเมื่อมีข้อจำกัดเรื่องทรัพยากรในการสงวนรักษาดังกล่าว เช่น การขาดเงินทุน การขาดบุคลากรที่มีความชำนาญ ก็จะทำให้การสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ดำเนินไปอย่างยากลำบาก และไม่สามารถรักษาดำรงอยู่ของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ได้อย่างทันทั่วทั้งที่

6. การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศและการเกิดภัยพิบัติ (Climate change and disaster)

การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศและสิ่งแวดล้อมเป็นภัยคุกคามอย่างหนึ่งของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เนื่องจากมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้บางอย่างมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงก็จะส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ยกตัวอย่างเช่น กรณีของช่างฝีมือดั้งเดิม (Traditional Craftsmanship) บางประเภทมีการใช้ส่วนประกอบของสัตว์ ต้นไม้ ก้อนหิน หรือทรัพยากรอื่นๆ ในการสร้างผลิตภัณฑ์ขึ้นมา แต่เมื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงไป ทรัพยากรที่นำมาประกอบการสร้างสรรค์ฝีมือลดน้อยลงหรือหายไป ก็จะส่งผลกระทบต่อไปยังวิถีการดำเนินชีวิตของผู้สืบทอดทักษะในการสร้างสรรค์งานช่างฝีมือดั้งเดิมต่อไป

หรือในกรณีที่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและจักรวาล เช่น วิธีการทำอาหาร วิธีการปรุงยาสมุนไพรพื้นบ้าน อาจเสี่ยงต่อการสูญหายหากได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติของสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้วัตถุดิบในการสร้างสรรค์สิ่งเหล่านั้นลดน้อยลงหรือหายไป ในที่สุด เมื่อไม่มีวัตถุดิบหรือส่วนประกอบในการสร้างสรรค์ก็จะส่งผลกระทบต่อจำนวนการสร้างสรรค์สิ่งเหล่านั้นโดยคน เมื่อมีการสืบทอดทักษะในการสร้างสรรค์ดังกล่าวลงก็จะทำให้องค์ความรู้ในการถ่ายทอดมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เหล่านั้นเสี่ยงต่อการสูญหายไป

2.2 แนวทางการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

2.2.1 การคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

ความหมายการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม คือ การป้องกันมิให้บุคคลอื่นนอกชุมชนชนนำมรดกทางวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์ทางการค้า หรือการแสวงหารายได้ หรือเพื่อผลประโยชน์จากมรดกทางวัฒนธรรม หรือศิลปะพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับรูปแบบในการคุ้มครองนั้นประเทศไทยได้มีกฎหมายเกี่ยวกับ การคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมไว้เป็นลายลักษณ์อักษร อันได้แก่ กฎหมายที่มีผลเป็นการคุ้มครองวัฒนธรรมเฉพาะเรื่องและกฎหมายที่ว่าด้วยมรดกทาง วัฒนธรรมเฉพาะอย่าง หรือกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา โดยกฎหมายมุ่งให้การคุ้มครองศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป แต่จากการศึกษากฎหมายที่ออกมาคุ้มครองนั้นแทบจะไม่ค่อยได้รับความสนใจจากภาคส่วนต่างๆ ของรัฐ หรือไม่ค่อยมีการหยิบยกขึ้นมาปฏิบัติอย่างจริงจัง ทำให้มรดกทางวัฒนธรรมของไทยแทบจะสลายหายไปพร้อมกับการพัฒนาก้าวหน้าที่ล้ำยุคของเทคโนโลยี หากประชาชนคนไทยทุกคนยังคงต้องการที่จะให้มีไว้ ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมทุกภาคส่วนควรยื่นมือเข้ามาช่วยกันหาวิธีการในการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อให้สิ่งเหล่านั้นได้อยู่คู่ท้องถิ่นและประเทศของเราสืบไป จากแนวคิดในการพัฒนาทางด้านระบบกฎหมายและนโยบายต่างๆ เพื่อปกป้องผลประโยชน์เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การได้รับความยินยอมล่วงหน้าจากเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ดีตาม ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายเฉพาะที่คุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง มีเพียงกฎหมายภายในบางฉบับ ก็ให้ความคุ้มครองเฉพาะด้านไป ทำให้การคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ครอบคลุมได้ทั้งหมด การคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงควรดำเนินการในรูปข้อบัญญัติหรือเทศบัญญัติโดยมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการ ขึ้นทะเบียนต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้วมีสิทธิได้รับการคุ้มครองและส่งเสริมในรูปแบบต่างๆ เช่น

- 1) เงินอุดหนุนจากงบประมาณรายจ่ายประจำปีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหมวดเงินอุดหนุนทั่วไป
- 2) การช่วยเหลือในด้านวิชาการและการพัฒนาบุคลากรที่รับผิดชอบทางด้านวัฒนธรรม รวมทั้งการฝึกอบรมแก่บุคคลที่สืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
- 3) การช่วยเหลือด้านการประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยว และการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม รวมถึงสถานที่จัดการแสดงหรือนิทรรศการต่างๆ

2.2.2 มาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริม การอนุรักษ์และการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

มาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมการอนุรักษ์และการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมสามารถดำเนินการได้หลากหลาย รูปแบบทั้งที่เป็นรูปแบบโดยทั่วไปและรูปแบบที่มีสภาพบังคับเด็ดขาด แต่ จากการศึกษามาตรการทางกฎหมายของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพบว่า มีลักษณะเป็นธรรมเนียมปฏิบัติอันเป็นรูปแบบทั่วไป แต่ไม่ปรากฏมาตรการ บังคับเด็ดขาดในการส่งเสริมอนุรักษ์ หรือคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ อาจจัดกลุ่มกฎหมายได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ 1) การกำหนดอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) การคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมเฉพาะเรื่อง และ 3) การคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมเฉพาะอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกำหนดภาระหน้าที่และบทบาทผ่านกฎหมายจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสภาองค์กรชุมชนตำบล แต่กฎหมายมีลักษณะเป็นการส่งเสริม ซึ่งขาดสภาพบังคับที่ชัดเจน ทำให้มาตรการทางกฎหมายไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ส่วนผู้สืบสานมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านและประชาชนผู้มีส่วนได้เสียในชุมชนท้องถิ่นมีความต้องการให้หน่วยงานภาครัฐเป็นหน่วยงานหลักในการส่งเสริม อนุรักษ์ และคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น¹⁶

2.2.2.1 มาตรการโดยองค์กรชุมชนและองค์กรภาครัฐ

มาตรการทางกฎหมายโดยสภาองค์กรชุมชนโดยเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 ต้องการให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน จึงได้บัญญัติรับรองสิทธิชุมชนและประชาชนให้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นตามความหลากหลายของวิถีชีวิตวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น จึงเห็นสมควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนและประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยกฎหมายบัญญัติครอบคลุมตั้งแต่ชุมชนท้องถิ่น ชุมชนดั้งเดิม ผู้นำชุมชน หมู่บ้าน ตำบล จังหวัด ภายใต้อำนาจและหน้าที่ของสภาองค์กรชุมชนซึ่งเป็นการรวมของชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่ได้จัดแจ้งการจัดตั้งตามพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้ไม่ว่าประชาชนจะจัดตั้งกันขึ้นเอง หรือโดยการแนะนำหรือสนับสนุนของหน่วยงาน ของรัฐ เอกชน หรือองค์กรพัฒนาเอกชน พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 มาตรา 22 (1) บัญญัติให้สภาองค์กรชุมชนมีหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุน ให้สมาชิกองค์กรชุมชนอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของชุมชนและของชาติตั้งนั้น การส่งเสริม การอนุรักษ์หรือการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นจึงสามารถทำได้โดยผ่านชุมชน ชุมชนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม หรือ

¹⁶ จิตรดารมย์ รัตนวุฒ. (2556). “มาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมการอนุรักษ์และการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม”. *วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น*, 1 (1). หน้า 144-155.

สภาองค์กรตำบลซึ่งได้จดทะเบียนไว้ ถูกต้องตามกฎหมายแล้ว โดยการกำหนดให้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในชุมชนที่ต้องการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของชุมชนและของชาติเช่น การแสดงหนังตะลุง การแสดงมโนราห์ การขับร้องเพลงบอก การขับร้องเพลงนา การแสดงร้องเงี้ยว การแสดงลิเกฮูลูหรือ การแสดงออกซึ่งศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอื่น พระราชบัญญัติดังกล่าวยังกำหนด ให้หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนงบประมาณหรือค่าใช้จ่ายด้วยสำหรับเงินอุดหนุน ในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรม อันดีของชุมชนและของชาตินั้น มาตรา 23 บัญญัติให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานของรัฐส่งเสริม สนับสนุนและให้ความร่วมมือรวมตลอดทั้งชี้แจง ทำความเข้าใจแก่สภาองค์กรชุมชนตำบลและชุมชนทุกประเภทตามที่ร้องขอ เห็นได้ว่ากฎหมายกำหนดบทบาทให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เทศบาลองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) เทศบาล เมืองพัทยา และกรุงเทพมหานคร มีหน้าที่ในการส่งเสริม สนับสนุน และให้ความรู้แก่องค์กรชุมชน นอกจากนี้มาตรา 23 วรรคสอง ยังกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สภาองค์กรชุมชนตำบลอยู่ในเขตอาจให้การอุดหนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินการของสภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นเงินอุดหนุนทั่วไป ตามที่กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกำหนดอันมีลักษณะเป็นมาตรการทั่วไป ซึ่งไม่มีสภาพบังคับ ดังนั้นจึงขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้บริหารท้องถิ่นแต่ละแห่งว่าจะส่งเสริม สนับสนุน หรือให้ความร่วมมือกับองค์กรชุมชนมากน้อยเพียงใด หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเห็นควรอุดหนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินการของ สภาองค์กรชุมชนตำบล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจตั้งเป็นงบประมาณ ใช้จ่ายประจำปีในหมวดอุดหนุนทั่วไปได้ แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้ความตกลงระหว่างกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นหรือกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ด้วย

2.2.2.2 มาตรการทางกฎหมายโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 มาตรา 67 (8) บัญญัติให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ต้องทำในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล สำหรับบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มาตรา 50 (8) บัญญัติให้เทศบาลตำบลมีหน้าที่ต้องทำในเขตเทศบาลในการบำรุงศิลปะ จารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2543 45 (7) ทวิบัญญัติให้ องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการภายในเขตองค์การบริหารส่วนจังหวัดบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น ภายใต้พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2545 ซึ่งได้กระจายอำนาจให้องค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดูแลการบำรุงรักษาศิลปะ จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและ วัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีหน้าที่หลักในการส่งเสริม อนุรักษ์ และคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม แทนรัฐบาลส่วนกลาง รวมถึงบทบาทในการส่งเสริมวัฒนธรรม พื้นบ้าน ถือเป็น บทบาทหนึ่งที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดึงความได้เปรียบของความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น หรือเป็นการนำมรดกทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีที่มีอยู่ในท้องถิ่นหรือในชุมชนมาพัฒนา ทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มเป็นแหล่ง สร้างรายได้ของประชาชนในท้องถิ่น ได้โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นของภาคใต้ ที่เคยได้รับความนิยมน้อยลงและมโนราห์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงควรที่จะมีมาตรการในการส่งเสริม อนุรักษ์ เพื่อให้มีการสืบสานภูมิปัญญาเหล่านี้ให้คงอยู่สืบไป

2.2.2.3 มาตรการทางกฎหมายโดยสถาบันอุดมศึกษา

พระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาบัญญัติกำหนดหน้าที่ของสถาบันการศึกษา ที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายจะต้องมีพันธกิจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2540 มาตรา 8 ในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามมาตรา 7 ให้กำหนดภาระหน้าที่ของมหาวิทยาลัยดังต่อไปนี้ (1) แสวงหาความจริง เพื่อสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาสากล พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ พ.ศ. 2535 มาตรา 16 สภามหาวิทยาลัยมีอำนาจ และหน้าที่ควบคุมดูแลกิจการ ทั่วไปของมหาวิทยาลัย และโดยเฉพาะมีอำนาจหน้าที่ดังนี้ (1) วางนโยบายของมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับการศึกษา การวิจัย การให้บริการทางวิชาการแก่สังคม และการทะนุบำรุงศิลปะ และวัฒนธรรม พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พ.ศ. 2522 มาตรา 31 คณะกรรมการประจำคณะมีอำนาจ และหน้าที่ดังนี้ (3) วางแผนงานของคณะเกี่ยวกับการศึกษา การวิจัย การให้บริการทางวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุง และถ่ายทอดคุณค่าทางศิลปะ และวัฒนธรรม ให้สอดคล้องกับนโยบายของมหาวิทยาลัยเมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษา ข้างต้นแล้ว พบว่า กฎหมายบัญญัติให้สถาบันอุดมศึกษามีพันธกิจในการทำนุบำรุงศิลปะและ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาสากล เช่นเดียวกับการเรียนการสอน การวิจัยและ การบริการวิชาการ

2.2.2.4 มาตรการโดยองค์กรภาคประชาชน

1) ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านท้องถิ่นภาคใต้ ให้หน่วยงานของรัฐเข้ามาช่วยเหลือเรียงจาก ลำดับมากไปหาน้อย คือ การแสดงหนังตะลุงการแสดงมโนราห์การขับร้องเพลงบอกการขับร้อง เพลงนา การแสดงรองเงิ้ง การแสดงลิเกฮูลู โดยเฉพาะหนังตะลุงและมโนราห์ควรที่จะให้ภาครัฐ

เข้ามาสนับสนุนให้มีการส่งเสริม อนุรักษ์และคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม พื้นบ้าน ให้คงอยู่คู่กับท้องถิ่นสืบไป

2) รูปแบบการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ให้นักงงานของรัฐ จัดให้มีการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

(1) จัดเวทีวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น เพื่อสร้างโอกาสของประชาชนในการเผยแพร่วัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน

(2) จัดตั้งกองทุนสนับสนุน หรือเชิญชวนการเข้าร่วมบริจาคจากภาคเอกชน และประชาชน เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน

(3) จัดลานวัฒนธรรมให้มีการถ่ายทอดสืบสานวัฒนธรรม โดย การเรียนรู้จากบุคคลซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรม ที่ได้สั่งสมความรู้ไว้แก่เยาวชน หรือผู้ต้องการสืบทอด

(4) จัดงานฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีประจำปีให้เป็นที่รู้จัก

(5) จัดให้มีการประกอบเกียรติคุณแก่บุคคลที่สืบสานวัฒนธรรม และประพฤติดนเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยที่ไม่หวังผลตอบแทน

(6) เป็นศูนย์กลางในการสนับสนุนสินค้าและบริการทาง วัฒนธรรมแก่ผู้สนใจ ควรที่จะให้นักงงานของรัฐเข้ามามีส่วนร่วม สนับสนุน และจัดให้มีการส่งเสริมศิลปะ วัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อให้คงอยู่คู่กับท้องถิ่นและสังคมต่อไป

3) รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ให้นักงงานของรัฐจัดให้มีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

(1) จัดทำระบบข้อมูลพื้นฐานทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน

(2) จัดสร้างพิพิธภัณฑ์เพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมให้กว้างขวาง

(3) จัดเวทีวัฒนธรรม หรือจัดลานวัฒนธรรมเพื่อให้ประชาชน เห็นคุณค่าวัฒนธรรม

(4) สร้างศูนย์วัฒนธรรมร่วมสมัย ส่งเสริมวัฒนธรรมศึกษา

4) รูปแบบการคุ้มครองศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ให้นักงงานของรัฐ จัดให้มีการคุ้มครองศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

(1) จัดให้มีการจดลิขสิทธิ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

(2) จัดให้มีการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าและเครื่องหมาย รับรองแก่ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

(3) จัดให้มีการจดสิทธิบัตรต่อศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

(4) ให้ภาครัฐมีมาตรการในการเก็บรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น เพื่อเป็นการป้องกันการเปิดเผยภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยไม่ได้รับอนุญาต

(5) ให้ภาครัฐมีการกำหนดมาตรการที่จะเอาผิดแก่ผู้ที่ทำให้ สาธารณชนเข้าใจว่าสินค้าใดสินค้านั้นได้ถูกผลิตขึ้นมาจากท้องถิ่นของเรา โดยไม่เป็นความจริง

(6) ให้ภาครัฐมีการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการปรับปรุง ศึกษา ทดลอง หรือวิจัย

2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับมาตรการทางอาญา

2.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการลงโทษทางอาญา

มาตรการบังคับทางอาญาเป็นวิธีการหนึ่งที่สังคมใช้ตอบโต้ผู้ล่วงละเมิดกฎระเบียบของสังคม และเป็นสิ่งจำเป็นมาแต่โบราณนับจากการกำเนิดสังคมที่เคียวที่มีการเรียนรู้กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อกันในสังคมผ่านการตรวจวัดและการลงโทษ

เดิมมาตรการบังคับทางอาญาในสังคมคงกระทำในระดับครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน เป็นแรกเริ่มตามลำดับ เช่น ผู้ใหญ่กล่าวตักเตือนหรือลงโทษผู้น้อย เพื่อนบ้านรวมตัวกันอับเปหิ เป็นต้น กระทั่งสังคมขยายตัวและมีความซับซ้อนขึ้น การใช้มาตรการบังคับทางอาญาจึงไม่อาจกระทำได้ด้วยปัจเจกบุคคลเพื่อการแก้แค้นเช่นสมัยเดิม และเพื่อความเป็นท่าแก่ผู้ถูกกล่าวหา เกิดเป็นระบบที่ผู้ปกครองหรือรัฐจะยื่นมือเข้ามาดำเนินการนี้โดยเหมาะสมกับความผิดที่เกิดขึ้น

มาตรการบังคับทางอาญาจึงได้ชื่อว่าเป็นกฎเกณฑ์อย่างหนึ่งของสังคมที่มีมาแต่โบราณจวบจนปัจจุบัน

มาตรการบังคับทางอาญา มีขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ใหญ่สองประการ คือเพื่อ

1. การป้องกันโดยทั่วไป (general prevention) คือ การใช้มาตรการเพื่อข่มขู่มิให้เกิดมีการกระทำความผิดในทำนองเดียวกับที่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว ตลอดจนเพื่อเป็นแบบอย่างในการบังคับจิตใจของส่วนรวมมิให้คิดจะกระทำความผิดอย่างนั้นอีก

2. การป้องกันเป็นพิเศษ (special prevention) คือ การใช้มาตรการเพื่อข่มขู่มิให้ผู้กระทำความผิดรายเดิมกระทำเช่นนั้นซ้ำอีก เพื่อความปลอดภัยของผู้อื่น โดยเฉพาะ

โทษทางอาญา¹⁷ เป็นมาตรการที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดอาญา ตามประมวลกฎหมายอาญาไทย ได้แก่ การประหารชีวิต การจำคุก การกักขัง การปรับ และการริบทรัพย์สิน โทษทางอาญา เป็นสภาพบังคับหลักทางอาญาที่สามารถใช้ได้กับการกระทำที่เป็นความผิดทางอาญาตามกฎหมายอื่นด้วย ดุลยพินิจในการลงโทษ ที่ศาลจะลงโทษผู้กระทำความผิด

¹⁷ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. *โทษทางอาญา*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://th.wikisource.org/wiki/ประมวลกฎหมายอาญาไทย> [2561, 30 พฤศจิกายน].

หนักเบาเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับทฤษฎีซึ่งเกี่ยวกับจุดประสงค์ในการลงโทษ ซึ่งแยกได้ 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีเด็ดขาด การลงโทษ คือ การตอบแทนแก้แค้นการกระทำผิด การลงโทษหนักเบาย่อมเป็นไปตามความร้ายแรงของความผิด และทฤษฎีสัมพันธ์ การลงโทษมีประโยชน์คือ เพื่อให้สังคมปลอดภัย โทษจึงทำหน้าที่ห้ามไม่ให้คนกระทำความผิด และในกรณีกระทำความผิดไปแล้ว โทษมีความจำเป็นเพื่อปรับปรุงให้ผู้กระทำความผิดนั้นกลับตัวกลับใจแก้ไขการกระทำผิดที่เคยเกิดขึ้น และสามารถกลับเข้าสู่สังคมอย่างเดิม

ลักษณะเฉพาะของกฎหมายอาญา

กฎหมายอาญาแตกต่างจากกฎหมายอื่นหลายประการ แต่ลักษณะเด่นชัดคือสิ่งที่ถือเป็นอำนาจของกฎหมายอาญามาจากการประกอบด้วยคุณลักษณะ 4 ประการใหญ่ๆ คือ

1. คุณลักษณะในการกำหนดว่าอะไรเป็นความผิดอาญา
2. คุณลักษณะในการจัดประเภทความผิด (Classifying)
3. คุณลักษณะในการจัดระดับความผิด (Grading)
4. คุณลักษณะในการกำหนดข้อห้ามไม่ให้ปฏิบัติตาม (Prohibiting)

นอกจากนั้นแล้วกฎหมายอาญายังมีแตกต่างจากกฎหมายอื่นตรงที่เป็นการเกี่ยวข้องกับคุณธรรมร่วมกันของสังคมส่วนรวม

ลักษณะเฉพาะของกฎหมายอาญาอาจเห็นได้จากสิ่งที่เป็นผลมาจากกฎหมายอาญา คือคำว่า “อาชญากรรม” (Crime) ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงและเกี่ยวข้องกับความคิดในเรื่องกฎหมายอาญา (Criminal Law) ซึ่งสามารถนำมาอธิบายเอกลักษณ์ของกฎหมายเพิ่มเติมได้ดังนี้¹⁸

1. ผู้กระทำไม่ต้องรับผิดในทางอาญา หากการกระทำนั้นไม่มีกฎหมายบัญญัติในขณะที่กระทำว่าเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้

2. กฎหมายอาญาจะย้อนหลังให้ผลร้ายมิได้
3. ถ้อยคำในกฎหมายอาญาจะต้องบัญญัติให้ชัดเจนแน่นอนปราศจากการคลุมเครือ
4. กฎหมายอาญาต้องตีความ โดยเคร่งครัด

ทั้งนี้แม้จะเห็นได้ว่ากฎหมายอาญาประกอบไปด้วย 2 ส่วนคือ

1. ส่วนที่เป็นข้อห้าม
2. ส่วนที่เป็นข้อกระตุ้นให้ต้องทำ ซึ่งเป็นการกำหนด “การกระทำความผิดที่เกิดการ

ไม่กระทำ”

¹⁸ เกียรติจิจร วัจนะสวัสดิ์. (2554). *คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 15-28.

อย่างไรก็ตามในส่วนที่สองนี้ไม่อาจนำมาใช้อย่างแท้จริงได้เพราะเป็นเพียงหน้าที่ทางศีลธรรมเท่านั้นซึ่งเป็นที่รู้จักในฐานะกฎหมายที่อยู่เบื้องหลัง

2.3.2 ขอบเขตและความหมายของการกระทำความผิดหรืออาชญากรรม

ตามประมวลกฎหมายอาญาประเทศ พบว่า ไม่มีการให้คำนิยามหรือคำจำกัดความที่ชัดเจนไว้สำหรับประเทศไทยเมื่อพิจารณาจากประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 ซึ่งเป็นฉบับที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันของประเทศไทยแล้วก็ไม่พบคำจำกัดความของคำว่าความผิดแต่อย่างใดเช่นกัน โดยเท่าที่มีปรากฏลักษณะใกล้เคียงที่สุดตามประมวลกฎหมายอาญา มีดังนี้

ในมาตรา 2 บุคคลจะต้องรับโทษในทางอาญา ต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดไว้..

มาตรา 59 บุคคลจะต้องรับผิดในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนาเว้นแต่จะได้กระทำโดยประมาทในขณะที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดเมื่อได้กระทำโดยประมาทหรือเว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเจตนาให้ต้องรับผิดแม้ได้กระทำโดยไม่มีเจตนา..

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าตามกฎหมายไทยนั้นไม่ระบุไว้ชัดเจนแต่อย่างใด ว่าอะไรกันแน่ที่เป็นความผิด โดยปล่อยให้ตีความจากบทบัญญัติของกฎหมายว่าอะไรก็ตามที่กฎหมายกำหนดว่าเป็นความผิดและมีผู้ฝ่าฝืนความผิดนั้น ผู้นั้นต้องรับโทษซึ่งเป็นการบัญญัติในเชิงทฤษฎีสถิตสำนักกฎหมายบ้านเมือง ทั้งนี้การบัญญัติในลักษณะนี้ทำให้ถ้าเราไม่คำนึงถึงการใช้อำนาจของรัฐในการกำหนดการกระทำหรือไม่กระทำใดให้แล้วเราย่อมไม่สามารถตอบได้ว่าทำไมการกระทำนั้นเป็นความผิดหรืออาชญากรรม

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าภายใต้ แนวคิดของสำนักกฎหมายบ้านเมืองนั้นความผิดอาญาจะอยู่กับการกำหนดและการบังคับโทษ ด้วยเหตุนี้เมื่อเราคิดถึงอาชญากรรม เท่ากับเราคิดถึง ความผิดที่ห้ามโดยอำนาจรัฐ และการลงโทษจากเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนั้นในทางความผิดเมื่อคิดถึงอาชญากรรมก็หมายถึงการทำการฝ่าฝืนสิ่งที่ห้าม และต้องถูกลงโทษ ไม่ว่าจะเป็ความผิดจากการฆ่าคน การปล้นจี้ การขับรถเกินความเร็วที่กำหนด หรือแม้แต่การก่อตั้งไฟริมหาดในสถานที่ต้องห้าม

หลักการยึดความชอบธรรมของกฎหมายเป็นหลัก

หลักการนี้ประกอบด้วยหลักการพื้นฐานดั้งเดิมคือหลัก no crime without law ซึ่งเท่ากับทุกฝ่ายความชอบธรรมของกฎหมายเป็นหลัก โดยเฉพาะทำหน้าที่ปกครองหรือในฐานะรัฐเองก็เช่นกัน ทั้งนี้กฎหมายใดก็ตามที่ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานทางสังคมย่อมไม่ได้รับการยอมรับจากบุคคล โดยทั่วไป ทั้งนี้กฎหมายใดก็ตามที่ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานทางสังคมย่อมไม่ได้รับการยอมรับจากบุคคล โดยทั่วไป แต่หากหลักการยึดความชอบธรรมของกฎหมายเป็นหลักได้รับการยึดถืออย่างจริงจังแล้วรัฐบาลนั้น

นั้นย่อมสามารถลดความขัดแย้งที่จะมีกับประชาชนภายใต้การปกครองได้ประชาชนทั่วไปย่อมรู้สึกคล้อยตามว่าการที่คนส่วนหนึ่งที่ต้องรับโทษนั้นเป็นเพราะคนเหล่านั้นควรจะได้รับ การลงโทษภายใต้มุมมองของสังคมเช่นกัน

ประเด็นคำถามคือทำอย่างไรรัฐบาลจึงจะสามารถทำการส่งเสริมเรียกว่าการยึดความชอบธรรมเป็นหลักให้เกิดขึ้นได้อย่างจริงจังซึ่งคำตอบในเรื่องนี้มีสามประการ คือ

1. การใช้หลักความตระหนัก

ลักษณะของรัฐที่มีความตระหนักและง่ายต่อความเข้าใจของพลเมืองในการรับรู้ว่ามีสิ่งใดที่ทำได้และสิ่งใดบ้างที่ทำได้ มีความเชื่อมั่นในหลักการธรรมาภิบาลว่าคุณค่าของประโยชน์ที่ได้รับรับน้ำหนักมากกว่า คุณค่าของความยุติธรรมเท่านั้น

2. การใช้หลักค้นหาเหตุผลทางกฎหมาย

แก่นของหลักการนี้คือระบบเกณฑ์การปรับใช้แนวคิดที่เป็นลักษณะนามธรรมเข้าสู่กรณีต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริงเป็นการใช้เหตุผลกำกับเบื้องหลังการตัดสินใจในทางกฎหมายทุกกรณีโดยปราศจากการเบี่ยงเบนจากความพอใจหรือลำเอียงส่วนตัวใดๆ

3. การใช้หลัก นิติธรรม

หลักการนี้บางครั้งก็ใช้คำว่าหลักกฎหมายเป็นใหญ่ ทั้งนี้บทบาทของนักกฎหมายที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ นักกฎหมายจะต้องเป็นผู้พิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของสาธารณชนตามหลัก the ... ให้มากที่สุดด้วยทั้งนี้เพราะนักกฎหมายเปรียบเสมือนวิศวกรของสังคมซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่วางระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมเพื่อจัดหรือลดความขัดแย้งในผลประโยชน์ระหว่างประชาชนโดยยึดถือหลักความชอบธรรมถูกต้องเป็นที่ตั้งเพื่ออำนวยความยุติธรรมแก่ส่วนรวมและสร้างสังคมที่เป็นธรรมเพื่อให้สมาชิกของสังคมนั้นๆ อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและเป็นระเบียบเรียบร้อย

2.3.3 มาตรการทางอาญาที่เหมาะสมกับการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

ปัญหาเรื่องบทลงโทษ ในร่างกฎหมายฯ มาตรา 24 กำหนดให้อำนาจคณะกรรมการเสนอต่อรัฐมนตรีเพื่อมีคำสั่งระงับการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหาย เว้นแต่กรณีที่มีความจำเป็นเร่งด่วนหรือเป็นกรณีที่น่าจะก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรง ให้รัฐมนตรีมีอำนาจออกคำสั่งระงับการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายนั้นได้เท่านั้น แต่ไม่ได้กำหนดโทษทางอาญาเอาไว้สำหรับผู้กระทำการก่อให้เกิดความเสียหายต่อมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งในอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของยูเนสโกได้กำหนดบทกำหนดโทษเอาไว้ในมาตรา 6 (Section 6. Offences) กำหนดโทษความผิดตามกฎหมายแม่แบบไว้ 4 ประการ ได้แก่

1. การไม่อ้างอิงแหล่งที่มาของวัฒนธรรมดั้งเดิมตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 5
2. การนำวัฒนธรรมดั้งเดิมไปใช้โดยไม่ได้รับอนุญาตตามมาตรา 3

3. การหลอกลวงเพื่อให้บุคคลอื่นหลงเชื่อว่า วัตถุหรือการแสดงออกใดเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนใด

4. การใช้การแสดงออกทางวัฒนธรรมดั้งเดิมโดยจงใจที่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อผลประโยชน์ทางวัฒนธรรมของชุมชน

ทั้งนี้กฎหมายแม่แบบมิได้ระบุนอัตรโทษไว้ โดยปล่อยให้เรื่องดังกล่าวเป็นไปตามที่รัฐแต่ละแห่งสามารถกำหนดเองได้ตามความเหมาะสม อีกทั้งยังมีมาตรการตาม Section 7 กำหนดให้อำนาจของเจ้าพนักงานเจ้าหน้าที่ในการยึดสิ่งของที่สร้างขึ้นโดยฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมายแม่แบบนี้ รวมทั้งรายได้ใดๆ ที่เกิดจากการกระทำดังกล่าว และ Section 8 กำหนดว่า การกำหนดโทษทางอาญาหรือมาตรการอื่นๆ ในมาตรา 6 และมาตรา 7 ไม่กระทบสิทธิในการเรียกร้องค่าเสียหายทางแพ่ง

ในต่างประเทศ เช่น ประเทศจีน รัฐได้กำหนดให้เป็นความผิดทางอาญา ขณะที่ประเทศฝรั่งเศสได้นำอนุสัญญามาเป็นกฎหมายภายใน และประเทศญี่ปุ่นได้บัญญัติบทกำหนดโทษทางอาญาไว้ในหมวด 7 ซึ่งมีโทษทั้งจำคุก และโทษปรับ

ในประเทศไทย มีปัญหาการดูแลรักษาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของแต่ละชุมชนไม่ให้เกิดความเสียหายหรือการบิดเบือนวัฒนธรรม ในเรื่องการคุ้มครองแนวความคิดในการให้ความเคารพในการสืบทอดมรดกทางความคิดและความเป็นเจ้าของวัฒนธรรม

“พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ...” มีหลักการเพื่อจะส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมตรงตามชื่อ โดยคณะผู้ร่างฯ ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่างๆ ของไทยนั้นได้รับการสร้างสรรค์ สืบสาน ปลูกฝัง และสืบทอดกันมาหลายยุคสมัย แต่ในปัจจุบันกลับได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของสังคม มีการนำมรดกทางวัฒนธรรมไปใช้อย่างบิดเบือน ทำให้สูญเสียคุณค่า จึงจำเป็นต้องมี พ.ร.บ. ฉบับนี้ไว้เพื่อส่งเสริมดูแลมรดกทางวัฒนธรรมให้อยู่ยั่งยืนในประเทศไทยต่อไป¹⁹ แต่ในร่าง พ.ร.บ. ฉบับนี้ก็ได้อธิบายไว้ว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” แม้จะเป็นการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่ง แต่ก็อาจจะปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของตน นอกจากนี้ใน มาตรา 4 ยังบัญญัติว่า มรดกทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่ได้รับการส่งเสริมตาม พ.ร.บ. ฉบับนี้ ต้องมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

- (1) วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา
- (2) ศิลปะการแสดง
- (3) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมประเพณี และเทศกาล

¹⁹ Ilaw. (2561). พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาฯ ‘คุ้มครอง’ หรือ ‘แซ่แข็ง’ วัฒนธรรม. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://ilaw.or.th/node/4000>. [2561, 30 พฤศจิกายน].

- (4) ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล
- (5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม
- (6) การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว
- (7) ลักษณะอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มีการเพิ่มลักษณะจากเดิม 5 ข้อ เป็น 7 ข้อ โดยเพิ่มข้อ (4) ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล และข้อ (6) การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว เข้ามา และจัดให้มีคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม เป็นประธานกรรมการ มีกรรมการโดยตำแหน่ง จำนวน 11 คน และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางมรดกวัฒนธรรมด้านต่างๆ จำนวน 8 คน หน้าที่ของคณะกรรมการฯ ชุดนี้จะมีลักษณะคล้ายเดิมคือ แต่จะเพิ่มเติมในส่วนของการสอดส่อง ดูแล ค้ำครอง ป้องกันมิให้มีการกระทำอันจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อมรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าว นอกจากนั้นแล้วยังมีหน้าที่ในการประกาศเกียรติคุณเพื่อยกย่องบุคคลหรือหน่วยงานที่ทำความประโยชน์ในการช่วยส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมอีกด้วย แต่ร่างฯ ใหม่นี้ กลับตัดหมวดบทลงโทษทั้งหมดที่เคยมีอยู่ในร่างฯ ฉบับ พ.ศ. 2556 ออกไป และระบุไว้เพียงว่า หากมีการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ขึ้นทะเบียนไว้แล้ว ให้คณะกรรมการฯ เสนอต่อรัฐมนตรีเพื่อระงับการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายดังกล่าว แต่หากมีความจำเป็นเร่งด่วน ก็ให้รัฐมนตรีมีอำนาจออกคำสั่งเพื่อระงับการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายนั้นๆ ได้ ซึ่งเท่ากับว่า หากมีผู้ทำการละเมิดต่อมรดกทางวัฒนธรรมต่างๆ ก็จะไม่มีการลงโทษต่อความผิดการละเมิดนั้นโดยตรง แต่จะเป็นการลงโทษหากได้รับคำสั่งให้ระงับการกระทำนั้นๆ แล้วไม่ปฏิบัติตาม ซึ่งถือเป็นการฝ่าฝืนคำสั่งของผู้มีอำนาจแทน ดังนั้น มาตรการทางอาญาที่เหมาะสมกับการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อจะส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่างๆ ของไทยนั้นให้ได้รับการสร้างสรรค์ สืบสาน ปลูกฝัง และสืบทอดกันมาหลายยุคสมัย แต่ในปัจจุบันกลับได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของสังคม มีการนำมรดกทางวัฒนธรรมไปใช้อย่างบิดเบือน ทำให้สูญเสียคุณค่า จึงจำเป็นต้องมี ควรมี มาตรการทางอาญาที่เหมาะสมในการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ดังนี้

2.3.3.1 มาตรการความรับผิดชอบทางอาญาในการลงโทษปรับ

การลงโทษทางอาญามีผลกระทบต่อข้อกำหนดสิทธิและเสรีภาพ ของประชาชน จะต้องทำโดยจำเป็น และต้องลงโทษเป็นการเฉพาะตัว การกำหนดความรับผิดชอบทางอาญาโดยทั่วไปของบุคคลจะกระทำโดยเจตนาในการกระทำความคิดซึ่งจะต้องรับผิดชอบเมื่อมีความตั้งใจที่จะกระทำอันเป็นความผิดต่อกฎหมาย (free will)

โทษปรับเป็นโทษที่บังคับเอาแก่ทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดเพื่อตกเป็นรายได้ของแผ่นดิน ทั้งยังเป็นโทษที่มีภาระแก่สังคมน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับโทษรูปแบบอื่นและเป็นวิธีการลงโทษที่มีประโยชน์สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจสังคมแบบอุตสาหกรรม²⁰ โทษปรับที่บังคับใช้อยู่ในประเทศไทย ที่บังคับใช้ในปัจจุบัน ได้แก่ โทษปรับแบบตายตัว โทษปรับตามจำนวนเท่าของผลประโยชน์ที่ได้รับจากการกระทำความผิด โทษปรับตลอดระยะเวลาที่ทำการฝ่าฝืน โทษปรับแบบคิด เป็นเท่าตัว โทษปรับที่คำนวณจาก จำนวนของที่ฝ่าฝืน และโทษปรับตามมูลค่าความเสียหายที่เกิดขึ้น ซึ่งพบว่า ยังมีข้อบกพร่องในการบังคับใช้ แต่ในต่างประเทศ มีการใช้โทษปรับในรูปแบบอื่นๆ เช่น พูดปรับโดยกำหนดตามวันและรายได้ (day fine) โทษปรับแบบคิดเป็นเท่าตัว เป็นต้น

โทษปรับแบบตายตัวการกำหนดอัตราโทษของไทย เป็นการกำหนดโทษแบบตายตัวที่เรียกว่า Fixed -Sun System คือเป็นการระบุอัตราโทษขั้นสูง หรือกำหนดอัตราสูงสุด ต่ำสุด อาจระบุเฉพาะในอัตราขั้นสูง อาจระบุเฉพาะในอัตรา ขั้นสูง เช่น ปรับไม่เกิน 1000 บาท ในความผิดฐานคูหมีน ซึ่งหน้า ตามมาตรา 393 แห่งประมวลกฎหมายอาญา หรือมีทั้งกำหนดตามอัตราต่ำสุดสูงสุด เช่น ในความผิดฐานวางเพลิงเผาทรัพย์ผู้อื่น ปรับตั้งแต่ 1000 บาทถึง 14,000 บาท ตามมาตรา 217 แห่งประมวลกฎหมายอาญาด้วยประมวลกฎหมายอาญาเปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลพินิจในการกำหนดอัตราปรับให้ได้สัดส่วนและสมเหตุผล

2.3.3.2 มาตรการความรับผิดชอบทางอาญาในการลงโทษจำคุก

โทษจำคุกตามกฎหมายไทย²¹ โทษจำคุกเป็นโทษที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดที่จะทำให้ผู้ต้องโทษกลับตนเป็นคนดีได้ เพราะทำให้ เจ้าพนักงานราชทัณฑ์มีโอกาสพิจารณาผู้ต้องโทษเป็นรายบุคคลว่าการปฏิบัติ (treatment) ในเรือนจำหรือ สถานที่กักขังได้ทำให้ผู้ต้องโทษกลับตนได้หรือไม่ เพียงใด²² แต่ในทางกลับกันถ้าการจำคุกกระทำ เพียงแต่การขังคนไว้อย่างเดียวตามระยะเวลาโดยปราศจากการพิจารณาผู้ต้องโทษเป็นรายบุคคลว่าการปฏิบัติ (treatment) ในเรือนจำหรือสถานที่กักขังได้ทำให้ผู้ต้องโทษกลับตนได้หรือไม่ก็ไร้ประโยชน์ซ้ำยังเป็นการสร้างโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้มีสังคมในกลุ่มผู้กระทำความผิดร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน ทำให้เป็นอุปสรรคในการแก้ไขให้ผู้ต้องโทษกลับตนได้ โทษจำคุกเป็นมาตรการบังคับทางอาญาที่ตอบสนองต่อภารกิจของกฎหมายอาญาในการคุ้มครอง สังคม และ

²⁰ ประเสริฐ เมฆมณี. (2525). *หลักทัณฑ์วิทยา*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์. หน้า 34.

²¹ ชานี วรภัทร. (2560). *โทษจำคุกตามกฎหมายไทย*. เอกสารทางวิชาการคณะนิติศาสตร์ ปรีดีพนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 34.

²² หยุด แสงอุทัย. (2554). *กฎหมายอาญา ภาค 1* (พิมพ์ครั้งที่ 21). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 188.

ต่อวัตถุประสงค์ของการลงโทษ กล่าวคือ เป็นการตัดโอกาสในการกระทำ ความผิดซ้ำของอาชญากร และเป็นการปรับปรุงแก้ไข นอกจากนี้ยังเป็นการเริ่มต้นของวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษ จำคุกที่มุ่งไปสู่การทำให้ผู้กระทำความผิดอาญาสามารถดำรงชีวิตในอนาคตได้โดยปราศจากการ กระทำความผิดและมีความรับผิดชอบต่อสังคม ดังนั้น การจำกัดอิสรภาพของบุคคลจึงมีเหตุผลของ การดาเนินการโดยเฉพาะโทษจำคุก จึง ต้องมีความเป็นภาวะวิสัยสูง ในขณะที่เดียวกัน โทษจำคุก เป็นโทษที่ก่อภาระให้สังคมมาก ต้องใช้ทรัพยากรเป็นจำนวนมากไม่ว่าการก่อสร้าง การบริหาร จัดการต่างๆ ซึ่งล้วนเป็นเป็นภาษีของสมาชิกในสังคมทุกคนทั้งสิ้น แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงมี ประโยชน์ต่อการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมเนื่องจากการสูญเสียอิสรภาพ เป็นเรื่องที่ สำคัญของคนทุกคน และการบังคับโทษจำคุกที่มีประสิทธิภาพในการแก้ไขฟื้นฟูเปลี่ยนแปลง ผู้กระทำความผิดได้ สามารถทำให้ลดอัตราการเกิดอาชญากรรม ซึ่งถ้าทำได้สังคมก็จะคุ้มค่างบเงิน ที่เสียไปกับการบังคับโทษจำคุกมีองค์ประกอบ 4 ประการ ต่อไปนี้

- 1) การบังคับโทษจำคุกจำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะแต่การจำกัดเสรีภาพบุคคลจากการ กระทำความผิดอาญา
- 2) การบังคับโทษจำคุกไม่ได้เป็นเพียงโทษจำกัดเสรีภาพ แต่รวมถึงวิธีการเพื่อความ ปลอดภัยว่าด้วยการจำกัดเสรีภาพภายใต้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายอาญาเยอรมันด้วย
- 3) การบังคับโทษจำคุกต้องประกอบด้วยกระทำความผิดอาญา
- 4) การบังคับโทษจำคุกต้องเป็นไปภายใต้หลักเกณฑ์ของกฎหมายว่าด้วยการบังคับ โทษและกฎหมายอาญา

กฎหมายบังคับโทษจำคุกที่ดี กฎหมายบังคับโทษจำคุกที่ดี จะต้องมีคุณลักษณะที่ เป็นไปเช่นเดียวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ดีด้วย เพราะการบังคับโทษเป็นส่วนหนึ่งใน กระบวนการยุติธรรมทางอาญา กล่าวคือ ต้องมีความ “เป็นเสรีนิยม” มีความ “เป็นประชาธิปไตย” และต้อง “กระทำเพื่อสังคม” กล่าวคือ ความเป็น “เสรีนิยม” นั้น จะต้องยกระดับผู้ต้องโทษให้เป็น “ประชาชน” ของการบังคับโทษ มีหลักประกันสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของผู้ต้องโทษ²³

ในความเป็น “ประชาธิปไตย” นั้น ต้องให้ความเสมอภาคอยู่บนพื้นฐานของความ สมครีใจ ความยินยอมและความร่วมมือระหว่างกันทุกฝ่าย

ในความ “โปร่งใส” กล่าวคือ มีความเป็นภาวะวิสัยในทุกขั้นตอน และสามารถตรวจสอบได้ จากการตรวจสอบทั้งภายในและภายนอกองค์กรและจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเสมอ

²³ ชานี วรภัทร์. (2552). *การบังคับโทษในประเทศไทย: การบังคับโทษจำคุก*. วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตร ดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

กอปรกับเนื้อหาของกฎหมายและการดำเนินการบังคับโทษ จะต้องไม่นำไปสู่การทำลายลักษณะ บุคลิกภาพของบุคคล หรือวัฒนธรรมเดิมในการดำรงชีวิตของผู้ต้องโทษจำคุก ตามหลักที่ว่า “ภายในเรือนจำ กับภายนอกเรือนจำ ต้องไม่แตกต่างกันมาก” ต้องทำให้เกิดความแตกต่างกันให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ และกฎหมายต้องไม่กำหนดให้กระบวนการบังคับโทษไปทำลายความเป็นมนุษย์หรือลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น การทรมานด้วยวิธีทารุณ โหดร้าย ทางร่างกาย และจิตใจ การกระทำทางกายหรือด้วยวาจาอันเป็นการลดฐานะของบุคคล

ภาคสังคมต้องมีโอกาสเข้าไปมีบทบาทเข้าร่วมมือด้วยในการจัดการบังคับโทษ ภายใต้การนำของภาครัฐตั้งแต่ในเรือนจำ จนถึงภายหลังการปล่อยตัวผู้สังคม ในลักษณะที่ทำให้กำแพงเรือนจำ ไม่สามารถกีดกันผู้ต้องขังกับสังคมภายนอกออกจากกันได้ หรือทำให้มีความรู้สึกของผู้สังคมและผู้ต้องโทษเหมือนกันว่า อยู่กันคนละอาณาจักรหรือคนละโลกกัน